

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

1.1. Економічна сутність та принципи депозитної політики банку

Банк постійно проводить найрізноманітніші фінансові операції, а вся сукупність таких операцій поділяється на дві великі групи – активні та пасивні операції. Пасивні операції банку – це операції, у результаті ведення яких зростають фінансові ресурси, якими банк реально розпоряджається. Ці ресурси складаються із двох комплексних частин – залучених коштів і банківських власних коштів. За способами акумуляції залучені ресурси можна розбити на великі групи: недепозитні і депозитні [47, с. 135].

Депозитні операції банку – це частина його пасивних операцій, результат проведення яких має виражати збільшення (як мінімум – виключення зменшення) тієї частини залучених коштів, яка виробляється за рахунок добровільного розміщення у нього клієнтами (юридичними та фізичними особами) своїх тимчасово вільних грошей на згаданими сторонами умовах як банківський вклад або депозит [47, с. 137].

Саме до цих операцій прийнято відносити:

– відкриття та ведення розрахункових, поточних та інших банківських рахунків, на яких накопичуються ліквідні залишки коштів клієнтів (зарахування на рахунки клієнтів грошових надходжень на їх адресу або сум їхньої власної грошової виручки);

– відкриття рахунків для вкладів клієнтів – фізичних осіб, куди останні відразу вносять певні суми, і ведення даних рахунків (зокрема прийом додаткових сум вкладів, якщо передбачено режимом рахунку);

– відкриття рахунків для депозитів юридичних осіб, на які останні одразу вносять певні суми, та ведення даних рахунків (у тому числі прийом додаткових сум депозитів, якщо це передбачено режимом рахунку).

У банківській практиці під депозитом найчастіше розуміють, по-перше, записи у банківських книгах, що підтверджують грошові вимоги власників депозиту до банку; по-друге, грошові ресурси, внесені до банку юридичними та фізичними особами у вигляді вкладів на конкретних умовах, зафіксованих у договорі банківського вкладу (або договорі банківського рахунку).

У сучасних умовах для ефективного розвитку, функціонування та досягнення своєї мети кожен банк зобов'язаний розробити стратегію практичного управління, тобто власну депозитну політику. Як відомо, залучення фінансових ресурсів та його подальше розміщення є основними видами діяльності банку.

Депозитна політика є стратегією і тактикою банку із залучення коштів клієнтів з урахуванням повернення. Депозитна політика має насамперед відповідати таким вимогам [16, с. 33]:

- внутрішня несуперечність;
- економічна доцільність;
- конкурентоспроможність.

Депозитна політика банку має включати:

- формування тактики банку з розробки, пропозиції та просування нових банківських депозитних продуктів для клієнтів (в області товарної, цінової, збутової та комунікаційної політики);

- розроблення стратегії для здійснення діяльності банку із залучення коштів на вклади, яка базуватиметься на всебічному дослідженні ринку, тобто аналізі навколишнього фінансового середовища, місця та ролі банку у сфері залучення коштів, діагностики та прогнозування;

- моніторинг діяльності банку із залучення коштів;
- контроль реалізації політики та її ефективності;
- реалізацію розробленої стратегії та тактики [16].

Розробкою та виконанням депозитної політики банку в тісному взаємозв'язку один з одним займається ціла низка структурних підрозділів організації (фінансове управління, управління цінних паперів, казначейство,

кредитне управління, управління розвитку бізнесу), а також органи управління банку: комітет з управління активами та пасивами та правління банку.

Так, правління банку затверджує та визначає основні напрямки депозитної політики, здійснює загальну перевірку за реалізацією депозитної політики, затверджує порядок та умови залучення депозитів.

Комітет з управління активами та пасивами ухвалює принципові рішення з питань формування портфеля депозитів. Також здійснює поточний контроль за реалізацією депозитної політики окремими структурними підрозділами банку, аналізує структуру та динаміку ресурсів, їх поєднання за строками та сумами з активами банку з метою вироблення в необхідних випадках рішень щодо коригування депозитної політики банку [20, с. 735].

Рівень процентних ставок за вкладами (депозитами) визначається кожним банком самостійно з опорою на облікову ставку НБУ та стан грошового ринку, насамперед, виходячи з положень власної депозитної політики, а також рівень процентної ставки за вкладними (депозитними) операціями банків залежить від типу вкладів (депозитів). Як показує практика, за депозитами до запитання, що відрізняються нестабільністю залишку, великою мобільністю та рухливістю, запроваджуються мінімальні відсоткові ставки.

З метою залучення коштів суб'єктів господарювання та громадян у свій обіг банки розробляють та виконують цілий комплекс заходів. Так, насамперед, важливим засобом конкурентної боротьби між банками за залучення ресурсів є відсоткова політика, бо величина доходу на вкладені ресурси є істотним стимулом до розміщення клієнтами своїх тимчасово вільних коштів у вклади (депозити) [43].

З метою залучення клієнтів до підтримки постійних залишків, що не знижуються на рахунках до запитання, що в цілому здійснює основний вплив на прибутковість кредитних операцій, банки ставлять підвищені відсотки за ними або до величини залишку не нижче мінімального, розрахованого банком і узгодженого з клієнтом (що наголошується) у договорі банківського

рахунку). При встановленні розміру відсоткової ставки за строковими вкладками (депозитами) основним чинником є термін, на який розміщуються ресурси: чим більший термін, тим вищий рівень відсотку. Ще важливим фактором є сума вкладу, і, таким чином, чим більша сума вкладу та довший термін його зберігання, тим вища за ним відсоткова ставка [43].

Виплата процентів за вкладом (депозитом) може здійснюватися:

- один раз на квартал;
- після закінчення терміну дії договору;
- один раз на місяць.

Важливим моментом є і частота виплати доходу за вкладками (депозитами). Відсоткова ставка за вкладом знаходиться у зворотній залежності від частоти виплати доходу, тобто чим рідше вони виконуються, тим вищим є показник процентної ставки за вкладом (депозитом), що встановлюється банком.

З метою стимулювання залучення на термінові рахунки до банку коштів клієнтів в умовах депозитів депозитів може передбачатися підсумовування відсотків. Ця операція можлива, якщо банк при розрахунку доходу керується технікою складних відсотків.

Основним типом обчислення доходу є прості відсотки, коли у ролі бази розрахунку застосовується фактичний залишок вкладу, і, виходячи з даної за договором ставки відсотка, із встановленою періодичністю виконується розрахунок і виплата доходу за депозитом. Альтернативним типом обчислення доходу є складні відсотки (нарахування відсотка на відсоток). В цьому випадку після закінчення розрахункового періоду на суму вкладу накладається відсоток, і підсумкова величина додається до суми вкладу. Отже, у майбутньому розрахунковому періоді відсоткова ставка використовується до нової суми [41, с. 83].

Основні принципи проведення депозитної політики наведено в Законі України «Про банки і банківську діяльність». Депозитна політика в процесі

своєї реалізації ґрунтується на певних принципах, які можна розділити на загальні та специфічні (табл. 1.1) [20, с. 736].

Таблиця 1.1 – Принципи формування депозитної політики банку

Принципи		Характеристика
Загальні принципи	Наукової обґрунтованості	Базується на новітніх досягненнях науки та передового досвіду з урахуванням дії економічних законів у межах конкретного банку з використанням науково обґрунтованих методик
	Цілісності системи	Депозитна політика виступає як підсистема політики банку в цілому. Вона має первинний характер щодо політики у сфері активних операцій
	Комплексного підходу	Розроблення теоретичних основ, пріоритетних напрямів депозитної політики та оцінка дохідності від розміщення депозитів із погляду стратегії розвитку банку
	Оптимальності та ефективності	Розроблення ефективних та оптимальних для цього етапу розвитку банку тактичних напрямів і методів. Визначає цілі й обсяги залучених банківських ресурсів та ефективну їх реалізацію
Специфічні принципи	Єдності елементів	Усі елементи депозитної політики розглядаються не ізольовано, а в тісному взаємозв'язку і взаємозалежності
	Забезпечення оптимального рівня витрат	Характеризує цінову політику банку, вміння керівництва банку адекватно реагувати на зміни ринкових цін на депозити для регулювання прибутковості та зниження очікуваних витрат. Відсоткові ставки орієнтовані на ринкову кон'юнктуру
	Безпеки операцій банку	Характеризує систему захисту економічних інтересів клієнтів щодо збереження банківської таємниці за їх рахунками, а також підтримання оперативної ліквідності банку
	Забезпечення надійності	Від надійності банку залежить рівень ризику клієнта щодо повернення депозиту і сплати відсотків. Якість і кількість залучених коштів відображають стабільність і надійність банку

Джерело: складено автором за даними [13]

На основі аналізу наявної практики поведінки банками депозитних операцій запропоновано схему формування депозитної політики банку:

- виділення підрозділів та розподіл повноважень співробітників банку;
- постановка цілей та визначення завдань;

- організація контролю та управління у процесі здійснення депозитних операцій;
- розробка необхідних процедур залучення ресурсів [13].

Кожен із етапів формування депозитної політики банку близько пов'язаний із іншими і виявляється обов'язковим у формуванні пріоритетної депозитної політики та класичної організації депозитного процесу. У зв'язку з цим можна виділити основні напрямки депозитної політики банку:

- визначення цільових ринків для мінімізації депозитного ризику;
- аналіз депозитного ринку;
- підтримання ліквідності банку та підвищення його стійкості;
- оптимізація управління депозитним та кредитним портфелем;
- мінімізація витрат у процесі залучення коштів.

Контакт ощадної та депозитної політики банку буде таким: з одного боку, основні напрямки депозитної політики є елементами формування ощадної діяльності банку (наприклад, асортимент депозитів, процентна політика, просування продукту на ринку, організація роботи відповідних підрозділів банку). З іншого боку, назвати депозитну політику складовим елементом ощадної політики банку не можна. Депозитна політика банку – це найбільш широке поняття, що включає, крім стратегії та тактики залучення ресурсів на поворотній основі, також і управління та організацію депозитного процесу [6, с. 40].

Під час проведення депозитної політики банком мають враховуватися: принципи організації депозитних операцій, їх взаємозв'язок із сукупним грошовим оборотом; співвідношення економічних та організаційних методів в управлінні депозитними операціями; форми депозитних рахунків та сфера їх застосування; порядок відкриття та закриття депозитних рахунків; правила зарахування та вилучення коштів клієнтів; порядок та умови переказу коштів з одних депозитних рахунків на інші; визначення джерел банківських вкладів та структури банківських пасивів та активів; граничні терміни зберігання коштів на депозитних рахунках. Реалізувати це зможе той банк, який постійно

розширює діапазон послуг, що надаються клієнтам, знижує витрати, покращує якість кредитно-розрахункового та касового обслуговування, надає різні пільги при обслуговуванні клієнтів, пропонує їм різноманітні консультації [6, с. 42].

Також депозитна політика має враховувати об'єктивні закономірності формування та використання грошових доходів, накопичень юридичних, фізичних осіб та держави. При цьому необхідно враховувати найістотніші особливості депозитів юридичних та фізичних осіб. Такою особливістю є те, що вклади державних органів та юридичних осіб до банків відносно нечисленні, відрізняються великими розмірами та порівняно швидкою оборотністю. У той час як депозити фізичних осіб, навпаки, набагато численніші, але менші за розмірами і обертаються набагато повільніше, а також відрізняються своєю трудомісткістю.

Формування політики щодо залучення тимчасово вільних коштів здійснюється банком за такими принципами:

- отримання банком прибутку від залучення вкладів та їх подальшого цільового використання;
- створення та підтримання оптимального рівня банківської ліквідності;
- формування оптимального обсягу залучених коштів та досягнення отриманого показника на практиці;
- забезпечення наявності різних форм та видів банківських депозитів, гарантія їх сумісності та побудова системи диверсифікації депозитних операцій (тобто вибір різних суб'єктів депозитних операцій для зниження ризиків та підвищення прибутку);
- активне використання «прив'язки» величини відсоткової ставки закладами з тривалістю терміну їх зберігання (тобто, створення ситуації, коли вкладнику вигідно вкладати кошти до банку на тривалий термін);
- узгодженість депозитних операцій та операцій з видачі позичок за сумами та строками депозитів та кредитів;

- забезпечення соціально-економічної захищеності вкладників за умов інфляційних процесів (відсотки за вкладами мають перевищувати розмір інфляції);
- прагнення до мінімізації вільних коштів, що не перебувають «у роботі», на депозитних рахунках;
- виявлення, теоретична розробка та практичне застосування коштів та можливостей для скорочення величини відсоткових витрат за залученими банківськими вкладами [28, с. 164].

Дотримання цих принципів сприяє виробленню ефективної депозитної політики банку, і при її реалізації необхідно використовувати такі інструменти: види депозитів, види депозитних ставок і модель ціноутворення.

Загалом, депозитну політику кожен банк розробляє самостійно. Також керівництвом банку самостійно встановлюється рівень важливості названих напрямів, першорядність того чи іншого виду політики банку. Насамперед, це залежатиме від галузі функціонування конкретного банку, його універсальності та спеціалізації.

До фінансових інструментів підвищення ефективності управління депозитним портфелем відносяться [17, с. 15]:

- впровадження цільових вкладів;
- розширення лінійки вкладів з можливістю надання додаткових послуг;
- запровадження вкладів з обмеженим терміном вилучення та з вищим відсотком для захисту від дострокового запитання;
- формування депозитних послуг та продуктів для VIP-клієнтів;
- нарощування обсягів депозитів корпоративних клієнтів, оскільки депозити корпоративних клієнтів коштують банкам набагато дешевше порівняно із вкладами фізичних осіб;
- надання знижок на розрахунково-касове обслуговування та систему «Банк-клієнт» юридичним особам, які мають вклад у банку, з метою збільшення затребуваності депозитів з боку корпоративних клієнтів;

– визначення оптимального обсягу та терміну зберігання коштів.

До маркетингових інструментів можна віднести створення служби телемаркетингу, сегментування депозитного портфеля за клієнтами та активізацію рекламної політики.

За допомогою критеріїв та фінансово-маркетингових інструментів банкам необхідно постійно розробляти нові продукти, які мають бути орієнтовані на залучення коштів у середньострокові та довгострокові вклади. При цьому треба також вживати певних заходів щодо мінімізації непередбаченого вилучення вкладів клієнтами, оскільки це негативно впливає на фінансовий стан банку. Ці заходи необхідні для розширення середньострокового і довгострокового кредитування. Щоб банк міг вільно розпоряджатися коштами вкладника, потрібно виключити можливість дострокового запитання, при цьому вкладнику слід запропонувати вищий відсоток для вкладів з обмеженим терміном вилучення [52, с. 86].

Так, банку необхідно запропонувати низку вкладів, які будуть орієнтовані на клієнтів із високим рівнем доходів. У цьому випадку вкладники будуть VIP-клієнтами, і їх персональні дані будуть відомі лише одному співробітнику банку та не зможуть дійти до середнього та нижчого за рівнем персоналу. При цьому, відсотки можуть нараховуватися та виплачуватись щомісяця на картку банку.

Етапом вдосконалення може бути розробка рекламної політики. Адже рекламна політика є найефективнішим інструментом формування клієнтської бази. Для того, щоб кожна конкурентна перевага банку, кожен новий продукт, що пропонується до продажу, були відомі, зрозумілі і легко порівняні, необхідно створення служби телемаркетингу – реклами банківських вкладів за допомогою телефону. Ця служба повинна відображати зміст виду послуг та можливості їх придбання, сприяючи залученню нових клієнтів. За допомогою цієї служби телефоном консультант повинен вести персональну роботу з клієнтами, які можуть бути зацікавлені в отриманні більш детальної інформації, і з клієнтами, яких не задовольняють звичайні умови

обслуговування, при цьому клієнт може не бути клієнтом цього банку. У разі, коли клієнт не може самостійно поставити запитання, фахівці телемаркетингу повинні ставити навідні питання: скільки вільних коштів він має, на який термін бажає покласти гроші на депозит, на який прибуток розраховує і т. д. І вже після всього рекомендувати той вклад, який найбільше підходить під умови клієнта. Клієнт за своїм бажанням може залишити відомості про себе в базі даних інформаційної системи, у цьому випадку через деякий час йому надішлють поштою довідкову інформацію про нові банківські продукти та послуги та бланки необхідних документів [58].

Стратегію просування депозитного продукту визначають цілі корпоративної політики банку. У разі панування на депозитному ринку країни неповоротких напівдержавних банківських структур, приватні банки мають шанси сформувавши найкращі варіанти депозитних портфелів.

Особливе місце в банківському маркетингу займає «public relations» – система заходів, спрямованих на забезпечення взаєморозуміння, взаємної доброзичливості банку та громадськості. В рамках «public relations» входить забезпечення громадськості інформацією про банк, вивчення громадської думки про нього, орієнтація діяльності банку з урахуванням інтересів населення, вивчення тенденцій, що складаються, і завчасна розробка заходів щодо зміцнення авторитету банку, запобігання можливим конфліктам і непорозумінням. Суть таких заходів полягає у забезпеченні сприятливої думки про банк, подоланні бар'єру недовіри до нього, його послуг [61].

Велике значення мають грамотно складені питання, відповіді на які дозволять правильно вибрати кошти бізнес-комунікацій, які в даний період надають більш психологічний вплив на споживачів послуг, і спонукатимуть у них мотивацію до дії. Визначення цих коштів після аналізу анкет дозволить значно скоротити витрати бюджету маркетингових служб банку [58, с. 140].

План просування складається з трьох частин: цілей просування, структури просування та його бюджету. Цілі просування можна поділити на дві великі сфери: стимулювання попиту та покращення образу банку. При

встановленні конкретних цілей попиту банк може використовувати модель ієрархії впливу, що показує середньострокові та довгострокові цілі просування, які має намір переслідувати: усвідомлення, знання, доброзичливе ставлення, перевага, переконання та покупка. Щоб домогтися від споживача купівлі, необхідно послідовно пройти всі попередні етапи.

Вимірювання економічної ефективності реклами породжує певні труднощі, оскільки реклама не дає повного ефекту одночасно. З іншого боку, зростання прибутку часто викликається іншими чинниками. Тому, отримати абсолютно точні дані щодо економічної ефективності реклами практично неможливо. Але для того, щоб отримати результати, які будуть близькі до реальних, слід розглядати зміни економічних показників діяльності банку під дією лише рекламної кампанії, не проводячи в цей час інших заходів щодо просування [46].

Таким чином, проаналізувавши стан банківських депозитних послуг, можна сказати, що на сучасному етапі існують проблеми розвитку, які необхідно вирішувати. Важливим тут є вироблення програм, спрямованих на поліпшення якості банківських послуг, що надаються населенню, необхідно по-новому поглянути на роль держави у розвитку ринку банківських послуг, оскільки лібералізація ролі держави в контексті реалізації національних проектів та соціально-економічного розвитку – об'єктивна реальність та необхідність.

Отже, депозитна політика банку – це індивідуальний продукт кожного банку, який базується на нормативно-правових засадах. В даний час склалися загальнотеоретичні та практичні підходи до формування депозитної політики у кожного банку з метою нарощування ресурсної бази. Нами було визначено, що для формування ефективної депозитної політики потрібно:

- орієнтуватися на потенційних вкладників;
- розробляти нові конкурентоспроможні продукти із супутнім колом послуг, орієнтованих на різні категорії вкладників;
- розробити окрему політику VIP-клієнтів;

- проводити активну рекламну політику;
- удосконалювати та впроваджувати системи дистанційного обслуговування.

1.2. Фактори впливу на формування та реалізацію депозитної політики банку

Різні групи населення залежно від віку, соціального та матеріального становища керуються різними мотивами приймаючи рішення щодо заощаджень. Отже, відмінності у мотивах логічно зумовлюють відмінності у моделях поведінки вкладників та їхню реакцію на зміни тих чи інших чинників [12, с. 64]. Окрім мотивів, які спонукають домогосподарства заощаджувати, є ще ряд факторів, які мають безпосередній вплив на процес формування заощаджень. Їх можна умовно розподілити на 5 груп [54, с. 47]:

- основним фактором першої групи є державна політика, спрямована на забезпечення політичної стабільності та сталого розвитку національної економіки, запобігання кризовим ситуаціям, сприяння розвитку підприємництва;
- фактори другої групи пов'язані з динамікою основних економічних показників (рівнем інфляції, процентних ставок, безробіття тощо), а також економічним розвитком регіонів, їх інфраструктурою;
- третя група факторів стосується розвитку банківської системи та системи кредитно-фінансових інститутів;
- четверта група – це рівень довіри до банків та інших кредитно-фінансових інститутів, ступінь поінформованості населення про діяльність банків;
- до п'ятої групи факторів належить стан демографічної ситуації в країні.

Як доводить практика, рівень національних заощаджень вищий у тій територіальній одиниці, де значно більша питома вага молодого прошарку населення [18].

Окрім впливу вищеперелічених факторів, що мають місце при мотивованих заощадженнях, варто згадати і про інші – немотивовані, які в основній своїй частині формуються за рахунок населення. Причини їх утворення криються у наступному: невідповідність між платоспроможним попитом населення на товари і послуги та обсягами їх виробництва; швидке зростання доходів, коли можливості для розширення споживання ще не привели до виникнення нових потреб; прагнення окремих громадян до нагромадження заради нагромадження; отримання окремими фірмами й групами населення доходів від тіньового бізнесу [25, с. 60].

Більшість авторів розглядають чинники, що впливають на формування депозитної політики, з погляду на джерела їх виникнення, і, водночас, з можливості регулювання, виділяючи зовнішні та внутрішні чинники:

– зовнішні чинники виникають поза роботою банку, тобто економіки країни, банківського сектору загалом, у роботі окремих банків-конкурентів тощо. Такі чинники не можуть бути врегульовані банком, він повинен підлаштовувати депозитну політику під них;

– внутрішні чинники виникають у внутрішньому середовищі банку, тобто, характер їх впливу на депозитну політику може регулюватися самим банком після ухвалення певних управлінських рішень.

У табл. 1.2 наведено уточнений автором склад зовнішніх та внутрішніх факторів та показано характер їх впливу на депозитну політику банку.

Таблиця 1.2 – Внутрішні та зовнішні фактори та характер їхнього впливу на депозитну політику банку

Фактор	Вплив
Зовнішні фактори	
Наявність ознак нестабільності економіки та банківському секторі. Наслідки пандемії коронавірусу та вплив війни в Україні	Визначає обсяг депозитів, який банк може залучити від організацій та населення
Стан фінансового та фондового ринку	Впливає на обсяг залучення депозитів, а також можливості їх розміщення

Продовження табл. 1.2

Облікова ставка НБУ та характер її зміни	Впливає на формування банком відсотків за депозитами, що залучаються, і за кредитами, що розміщуються
Нормативи обов'язкового резервування та характер їхньої зміни	Впливає на обсяг залучення депозитів, у тому числі за категоріями вкладників та валютою
Рівень доходів фізичних осіб та прибутку юридичних осіб (організацій, підприємств)	Визначає ощадну активність вкладників, тобто, обсяг коштів, що вони можуть розмістити у банку
Конкуренція у банківському секторі країни, ступінь її загострення	Впливає на поведінку банку на ринку, зокрема, на види депозитних продуктів, їх умови, частоту впровадження нових продуктів та послуг
Політика страхування вкладів. Рівень системи страхування вкладів у країні	Впливає на обсяг розміщення населенням та малими підприємствами коштів у банку з урахуванням того, яка сума вкладів гарантована до повернення за рахунок страхування
Внутрішні фактори	
Розвиток банківських технологій та банківських інновацій	Визначає зацікавленість клієнтів у розміщенні депозитів на рахунках у банку
Рівень процентних ставок депозитів та кредитів	Впливає на обсяг розміщення вкладів клієнтами та на витрати банку з виплати відсотків
Ступінь універсальності банку та кількість виконуваних операцій (наданих послуг)	Впливає на категорії вкладників та види депозитних продуктів, які реалізує банк
Програми лояльності для клієнтів, розроблені у банку	Визначає прихильність клієнтів до банку та його депозитних послуг

Джерело: складено автором за даними [30]

Інші автори поділяють фактори, що визначають депозитну політику банку, виходячи зі сфери їх виникнення, на макроекономічні та мікроекономічні. За своєю суттю це також зовнішні та внутрішні чинники.

Макроекономічні чинники мають об'єктивний характер стосовно банку, тому він має максимально орієнтуватися ними, формуючи свою депозитну політику. Мікроекономічні чинники формуються у процесі функціонування банку, мають індивідуальний характер і їй залежать безпосередньо від його діяльності. Вони піддаються регулюванню з боку банку, є мінливими та динамічними.

Ще один підхід до визначення факторів, що визначають депозитну політику банку, можна сформулювати виходячи з їхнього формування в структурі банку, а також з точки зору ступеня впливу на депозитну політику.

На депозитну політику впливають умови діяльності, що склалися у банку на момент розробки депозитної політики: наявність чітко визначеної стратегії поведінки банку на ринку депозитних ресурсів; рівень менеджменту банку; організаційна структура банку та ступінь його універсальності; кваліфікація та досвід персоналу банку; рівень моніторингу та аналізу даного сегменту ринку банківських послуг; комунікаційна та рекламна політика їх просування ринку; клієнтська база банку; витрати банку на реалізацію депозитної політики та ін. [32].

Виходячи з того, який ступінь впливу факторів на депозитну політику банку, пропонується розділити їх на кілька рангів:

1. Фінансова стійкість та надійність банку.
2. Рейтинг банку та його імідж на ринку депозитних послуг.
3. Рівень участі у системі страхування вкладів.
4. Організаційна структура банку та ступінь універсальності банку.
5. Банківський менеджмент та рівень кваліфікації персоналу банку.
6. Комунікаційна та рекламна політика просування депозитних продуктів банку.

Таким чином, можна використовувати дані ранги для проведення експертної оцінки депозитної політики банку та виявлення основних тенденцій її зміни та подальшого вдосконалення.

Безпосередньо на рівень довіри клієнтів впливають прямі фактори. Непрямі свою чергу негативно впливають на надійність банків, обмежуючи можливості виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, що може призвести до неповернення клієнту вкладених коштів, дострокового вилучення клієнтами своїх ресурсів або переведення їх до інших банків. Економічними наслідками цих факторів може бути нераціональна структура депозитних ресурсів банку, що може призвести до значних фінансових втрат.

Крім того, негативними наслідками факторів у сфері залучення банком ресурсів є погіршення іміджу банку як установи, яка спеціалізується на роботі із «чужими» коштами [46, с. 20].

Проблема залучення депозитних ресурсів загострена тим, що банк ризикує підірвати довіру клієнтів до своєї діяльності. Таке явище для одного банку може викликати масовий відплив коштів і з інших банків. Проблема впливу факторів, виходячи за рамки банків та їх клієнтів, розповсюджується на всю економічну систему країни, і, в результаті, проблема управління факторами впливу на депозитні ресурси банків набуває загальнодержавного характеру.

Отже, фактори впливу на залучення депозитних ресурсів можна поділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відносяться ті фактори, виникнення яких безпосередньо залежить від діяльності банку. Вони обумовлені неефективною депозитною політикою банку, відсутністю чіткої стратегії поведінки на ринку депозитних ресурсів, недостатнім рівнем маркетингових досліджень цього сегмента ринку банківських послуг і недостатнім рівнем менеджменту банку, а також недосконалістю політики збуту депозитних послуг, організаційної структури банку та іншими чинниками. Відносно цієї групи факторів банк має можливість зменшити негативні наслідки їх впливу шляхом попереджувальних дій щодо їх появи, або, мінімізувавши їх прояв шляхом розробки і реалізації відповідних заходів, які зменшать вплив того чи іншого фактора на стан, обсяг та ціну банківських ресурсів. Таким чином, внутрішні фактори впливу на залучення ресурсів є керовані на рівні самої банківської установи, що дає змогу попереджувати та мінімізувати їх негативний вплив на результати діяльності банку та на економічні інтереси власників депозитних ресурсів. При визначенні зовнішніх факторів ризику залучення ресурсів слід враховувати те, що можуть приєднатися й фактори, які формуються як в межах країни, так і поза її межами. Зовнішні фактори впливу в межах країни на залучення ресурсів банку поділяються на фактори ризику макро- і мікрорівня.

При визначенні зовнішніх факторів, що формуються на макрорівні, слід враховувати наступні моменти: передумовами зовнішніх факторів можуть бути зміни в макроекономічній і / або політичній ситуації в країні, дія цих факторів впливає на рівень залучення депозитних коштів як банку, так і його клієнтів, що розмістили свої кошти на рахунках, такі фактори можуть впливати на залучення ресурсів прямо або опосередковано. Отже, визначаються можливості і методи регулювання факторів виникнення депозитних ризиків банку [51, с. 15].

Зовсім інша ситуація із факторами, які формуються поза межами країни. Вони пов'язані зі зміною цін на ресурси, що банк залучає на закордонних ринках, кон'юнктурою міжнародних ринків банківських ресурсів, відкритістю національної економіки країни, зміною політики центрального банку щодо залучення коштів вітчизняними банками на міжнародних ринках, обмеженнями законодавства зарубіжної країни щодо участі іноземних банків на ринку банківських ресурсів [57, с. 110].

Із практики останніх років: іноземні банки, які входять до складу банківської системи нашої країни, як правило, не приділяють достатньо уваги роботі із ресурсами населення, а розміщують більш дешеві ресурси своєї країни в досить дорогі споживчі кредити в Україні, що дає їм можливість заробити в Україні надприбутки, забезпечивши ринки збуту для своїх виробників споживчих товарів. Як наслідок, зменшуються надходження до поточних рахунків вітчизняних виробників, знижуються доходи певної групи населення, що, в свою чергу, позначиться на розмірах та структурі банківських депозитних ресурсів.

При розробці депозитної політики головним є правильне формування мети та вибір відповідних інструментів для її реалізації з урахуванням сучасного етапу розвитку фінансового ринку та переваг споживачів. Спочатку банк розробляє депозитну політику для проникнення на ринку депозитних операцій, потім, у процесі діяльності, політику розвитку та диверсифікації.

Для визначення депозитного потенціалу велике значення має моніторинг рівня коштів клієнтів банку за видами валют та термінами їхнього повернення. Це дозволить оцінити структуру та динаміку депозитних ресурсів, переваги клієнтів при вкладенні коштів, а також ту частину депозитного потенціалу, яку банк зможе залучити до своїх депозитів у перспективі.

Для того, щоб мобілізувати тимчасово вільні кошти та перетворити їх на реальні кредитні ресурси, банки повинні здійснювати заходи, які б стимулювали залучення вкладів. Особливу роль у цьому грає маркетинг. Банківський маркетинг є сукупністю методів роботи над ринком, що дозволяють банку за умов конкурентної боротьби вдосконалювати і розробляти нові інструменти, відповідальні потребам клієнта. Маркетинг повинен включати рекламу, просування товарів та послуг, популярність у публіки, розробку програм, спрямованих на утримання клієнтів, сегментацію та нововведення, постійне покращення якості послуг, позиціонування, тобто спробу виділитися в конкурентному середовищі якимись реальними відмінностями, які б залучили до банку клієнтів певного сегмента ринку [56].

Важливу роль щодо чинників, які впливають на депозитний потенціал банку, грає відсоток закладами, зокрема його величина, зміна порядку виплат, і навіть диференціація залежно від терміну вкладу, виду тощо. Відсоток має стимулювати концентрацію вільних коштів у банків.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати про існування різних позицій щодо виявлення факторів впливу на маркетингове забезпечення формування депозитних ресурсів банку – за характером прояву, тривалістю дії, особливостями виникнення та впливу, можливістю регулювання, рівнями корисності тощо. Це пояснюється тим, що по-перше, кожен банк при розробці своєї депозитної політики враховує вплив факторів на маркетингове забезпечення формування депозитних ресурсів. По-друге, саме внутрішніми факторами впливу банк може управляти, адже вони залежать від політики банку. По-третє, банк не в змозі впливати на зовнішні фактори формування депозитних ресурсів, а здатен лише прогнозувати їх поведінку та адаптуватися

до впливу зовнішнього маркетингового середовища. З цього випливає, що першочерговим завданням є аналіз внутрішніх факторів, які впливають на маркетингове забезпечення формування депозитних ресурсів банку [53].

За дослідженнями О. Білика на формування депозитних ресурсів банку впливають такі внутрішні фактори, як фактичний розмір капіталу; імідж банку на ринку депозитних внесків і поточних рахунків; ефективність маркетингової, особливо конкурентної політики банку; кваліфікація персоналу, у тому числі культура обслуговування клієнтів; технології, що використовуються банком, та їх відповідність потребам наявних і потенційних клієнтів; широта номенклатури послуг, що надаються клієнтам у процесі обслуговування їх поточних, депозитних й інших рахунків; фінансові можливості щодо оплати залучених коштів; обумовлені ефективністю їх подальшого розміщення; цінова політика банку; маркетингова стратегія банку; стабільність клієнтської бази банку [3].

О. Власенко підкреслює, що найвагомішими внутрішніми факторами, які впливають на формування депозитних ресурсів банку є облікова ставка Національного банку України, норматив обов'язкового резервування, конкуренція банків, податкове законодавство, економічні нормативи діяльності банків, система гарантування вкладів, стан і тенденції розвитку фінансового ринку, збільшення доходів населення тощо [5, с. 74].

На думку О. Неісної формування депозитних ресурсів банку, насамперед, визначається ефективністю депозитної політики, наявністю чітко визначеної стратегії його поведінки на ринку депозитних ресурсів, рівнем маркетингових досліджень цього сегмента ринку банківських послуг і рівнем кваліфікації менеджменту банку, досконалістю політики збуту депозитних послуг, комунікаційної політики їх просування на ринок, організаційної структури банківської установи тощо [30, с. 3].

У свою чергу Т. Данилова до внутрішніх факторів формування депозитних ресурсів банку відносить недовіру населення до більшої частини банків країни та їх регіональних структур, недобросовісну рекламу

банківських депозитів, неякісний банківський менеджмент, наявність шахрайства з боку банківського персоналу тощо [10, с. 18].

За дослідженнями О. Зайцева формування депозитних ресурсів банку залежить від стабільності депозитів, спектру банківських послуг, цінової політики; клієнтури банку, кваліфікації і досвіду персоналу банку, обсягу витрат банку на реалізацію депозитної політики [14, с. 76].

Узагальнюючи вищенаведені погляди науковців, вважаємо доцільним згрупувати внутрішні фактори за елементами маркетингового комплексу, а саме: продуктова (товарна), цінова, збутова та політика просування. Це дозволить виявити внутрішні фактори, які об'єднують увесь комплекс маркетингу для ефективного управління кожною з політик зокрема.

Таким чином, було виділено основні внутрішні та зовнішні фактори впливу на депозитну політику банку. До зовнішніх факторів належать монетарна політика центрального банку, рівень процентних ставок, стан розвитку фондового ринку та фінансових ринків, конкуренція в банківській сфері, рівень захисту вкладів населення. До внутрішніх факторів можемо віднести програми лояльності в банку, процентна політика банку та рівень кредитування населення та бізнесу, спеціалізація та ступінь універсальності банку, рівень інноваційності банку тощо.

1.3. Етапи дослідження депозитної політики банків

Наше дослідження має 5 основних етапів для того, щоб виявити основні переваги, недоліки депозитної політики банків України, а також надати рекомендації для удосконалення депозитної політики банків в умовах війни. Схематично дані етапи дослідження наведено на рис. 1.1.

Рис. 1.1 – Основні етапи дослідження ефективності депозитної політики банків України

Джерело: побудовано автором

По-перше, варто здійснити організаційно-економічну характеристику вітчизняних банків, які є системно важливими для банківської системи, а також для вкладників депозитних коштів. Нами було обрано такі банки для аналізу: АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Райффайзен Банк», АТ

«Перший Український Міжнародний Банк», АТ «Укрсиббанк». Вибір банків відбувався за таким принципом: два державні банки, два банки з іноземним капіталом, один банк зі 100% українським капіталом. Це дозволить більш репрезентативно оцінити депозитну політику банків за окремими групами. При цьому, всі банки, які нами були обрані, є системно важливими для банківської системи України. Для організаційно-економічної характеристики було обрано такі показники: активи, зобов'язання, власний капітал, чистий процентний дохід, чистий прибуток (збиток) банків.

Активи, зобов'язання та власний капітал характеризують майнову структуру банків, за допомогою аналізу цих показників можна визначити, який компонент переважає у структурі майна банків, а за допомогою аналізу чистого процентного доходу можна визначити, наскільки ефективною є процентна політика банків, оскільки цей показник характеризує різницю між процентними доходами (отримані проценти за кредитами мінус виплачені проценти за депозитами). Чистий прибуток (збиток) банків характеризує те, наскільки був банк прибутковим, або ж збитковим, що в цілому характеризує успішність та ефективність здійснення діяльності банків.

Другим етапом дослідження є загальна характеристика депозитної політики банків України в цілому по банківській системі. Для цього використовуються такі показники:

- динаміка обсягу банківських депозитів та темп приросту депозитів в банківській системі України;
- динаміка суми та частки банківських депозитів в Україні за термінами розміщення;
- динаміка суми банківських депозитів в Україні в розрізі валют;
- динаміка показника доларизації депозитів в банківській системі України;
- ставки за новими депозитами в банках України в національній та іноземній валюті;

- динаміка частки депозитів в банках України домашніх господарств;

- динаміка співвідношення кредитів і депозитів в Україні;
- динаміка обсягу депозитів домогосподарств в розрізі валют;
- рівень доларизації депозитів в Україні.

Ці показники розраховані на основі статистичних даних НБУ. За допомогою аналізу цих показників можна зробити висновок про те, наскільки ефективною є депозитна політика банків України, який стан з депозитами в Україні за останні роки, а також наскільки суттєвою є депозитна база банків України порівняно з кредитною базою.

В світовій практиці депозити поділяються на строкові – це вклади, що розміщуються на тривалий період часу; депозити до запитання – кошти які повертаються зразу ж в момент звернення клієнта; поточні депозити – кошти на розрахункових рахунках, відсотки на які не нараховуються, або є не значними. Крім цього існує велика різноманітність депозитів в залежності від їх класифікаційних ознак.

Третім етапом дослідження є аналіз та оцінка ефективності депозитної політики системно важливих банків України, які були відібрані на першому етапі дослідження. Оцінка ефективності депозитної політики банку – це система аналізу та синтезу, що досліджує як окремі складові так і ресурсний потенціал в цілому.

Це здійснюється за допомогою аналізу таких показників:

- динаміка строкових депозитів банків України протягом 2017-2021 рр.;
- динаміка розподілу депозитів серед фізичних та юридичних осіб за банками України протягом аналогічного періоду;
- частка депозитів в іноземній та національній валюті за банками України протягом аналогічного періоду;
- динаміка процентних ставок за депозитами в іноземній та національній валюті за банками України протягом аналогічного періоду;

- динаміка частки депозитних коштів, які інвестуються банками в ОВДП;
- показники коефіцієнтів ефективності депозитної політики АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Райффайзен Банк», АТ «Перший Український Міжнародний Банк», АТ «Укрсиббанк» протягом 2017-2021 рр.

На даному етапі емпіричного аналізу була використана модель оцінки депозитної політики банків, яка була запропонована О. І. Заславською [15, с. 240]. На її основі були запропоновані такі показники оцінки: генеральний коефіцієнт надійності, коефіцієнт фінансового важеля, коефіцієнт миттєвої ліквідності, ефективність операцій з процентними коштами, чиста процентна маржа, коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань, крос-коефіцієнт. В табл. 1.3 наведена методика розрахунку цих показників.

Таблиця 1.3 – Показники ефективності депозитної політики банку

Назва показника	Формула розрахунку	Економічний зміст	Норматив
Генеральний коефіцієнт надійності	Власний капітал / Зобов'язання банку	Рівень залежності банку від залучених коштів	Не менше 5%
Коефіцієнт фінансового важеля	Зобов'язання банку / Капітал	Співвідношення зобов'язань банку (З) й капіталу (К), розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку.	У межах 1–20 разів
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Високоліквідні активи / Поточні пасиви	Здатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання за рахунок високоліквідних активів.	>20%
Ефективність операцій з процентними коштами	Процентні доходи / Процентні витрати	Збалансованість процентних операцій банку.	>1
Рівень процентної маржі (кредити – депозити) (чиста процентна маржа)	(Процентні доходи – Процентні витрати)		
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	Кредити / Зобов'язання	Агресивність (ризиковість) кредитної політики банку.	Оптимальним є таке значення: 0,53–0,90; >0,90 свідчить про низьку кредитну стійкість; <0,53 – про загрозу збитків
Крос-коефіцієнт	Сумарні зобов'язання / Робочі активи (кредити)	Визначає надійність банку. Банк повинен мати зобов'язань утричі більше, ніж ризикових (робочих) активів.	Не менше 3

Джерело: складено автором за даними [15]

Суттєвий вплив на ліквідність банку має оптимальне співвідношення активів та пасивів за сегментами, строками й сумами. Існує так зване золоте банківське правило, за яким величина й терміни фінансових вимог банку повинні відповідати розмірам і термінам його зобов'язань. У банківській практиці повного збігу параметрів коштів, що акумулюються, та вимог банку практично не буває. Баланс банку відображає наявність коштів, які є в його розпорядженні, і вимоги на поточну дату, а в цей конкретний момент кількісно вони повинні співпадати один із одним. Проте для того, щоби така відповідність підтримувалася в майбутньому, необхідно постійно поповнювати кошти, які вибувають, підтримуючи їх на необхідному рівні. Отже, дотримання «золотого банківського правила» забезпечується шляхом підтримання динамічної рівноваги активів і пасивів з постійним заміщенням коштів, які вибувають зі складу ресурсів, новими [56, с. 280]. Таким чином, під час оцінювання ефективності депозитної діяльності банку важливим є аналіз співвідношення обсягів кредитів та депозитів за сегментами, строками та сумами.

За допомогою оцінювання депозитної політики за показниками, наведеними в табл. 1.3, буде визначено найкращий та найгірший банк за депозитною політикою. Це дозволить зробити висновки за основними перевагами та проблемами, які потрібно вирішити в рамках депозитної політики банків України.

Наступний етап – моделювання впливу депозитних заощаджень на економічне зростання України. Даний етап здійснюється за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, який здійснюється в Microsoft Excel.

Розглянемо метод кореляційно-регресійного аналізу, який є основним у вивченні взаємозв'язків явищ. Даний метод містить дві свої складові – кореляційний аналіз і регресійний аналіз.

Кореляційний аналіз – це кількісний метод визначення тісноти та напрямки взаємозв'язку між вибірковими змінними величинами. Регресійний

аналіз – це кількісний метод визначення виду математичної функції причинно-наслідкової залежності між змінними величинами [9].

Для оцінки сили зв'язку теоретично кореляції застосовується шкала англійського науковця Чеддока: слабка – від 0,1 до 0,3; помірна – від 0,3 до 0,5; помітна – від 0,5 до 0,7; висока – від 0,7 до 0,9; дуже висока (сильна) – від 0,9 до 1,0.

Лінійна кореляція характеризує лінійний взаємозв'язок у змінних варіаціях. Вона може бути парною (дві корелюючі змінні) або множинною (більше двох змінних), прямою або зворотною – позитивною або негативною, коли змінні варіюють відповідно в однакових або різних напрямках.

Квадрати коефіцієнтів кореляції кореляції називаються коефіцієнтами (індексами) детермінації – відповідно парної, чистої (приватної), множинної регресії [9]

Кожен із коефіцієнтів детермінації змінюється від 0 до 1 і оцінює ступінь варіаційної визначеності в лінійному взаємозв'язку змінних, показуючи частку варіації однієї змінної (у), обумовлену варіацією іншої (інших) – х та у.

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу визначається вплив таких факторів на результат:

- депозитних заощаджень на економічне зростання України;
- темп приросту сукупних доходів домогосподарств в Україні, темп приросту сукупних витрат домогосподарств в Україні, темп приросту щорічних заощаджень домогосподарств в Україні на темп зростання реального ВВП України;
- сукупні доходи домогосподарств в Україні, сукупні витрати домогосподарств в Україні, сукупні заощадження домогосподарств в Україні на ВВП на душу населення в Україні.

За допомогою проведеного тесту Фішера було визначено, наскільки побудована кореляційно-регресійна модель є адекватною, а її коефіцієнти статистично значущими. В результаті було виявлено, що модель є адекватною за цим показником, і її можна використовувати для моделювання.

Також під час написання курсової роботи було використано Microsoft Excel для застосування функції LINEAR, яка дала змогу побудувати рівняння регресії вищезазначеної результативної ознаки від незалежних факторів.

Перевірка якості моделі була виконана за допомогою тесту Фішера, розрахунок наведено нижче [9]:

$$F = \frac{R^2}{1 - R^2} \times \frac{n - m - 1}{m} \quad (2.1)$$

R^2 – це коефіцієнт детермінації моделі, n – кількість факторів в моделі, m – кількість ступенів свободи [9].

Заключний етап дослідження полягає в окресленні основних проблем, з якими стикаються банки України в формуванні депозитної політики, в тому числі, під час повномасштабної війни проти РФ. Було проаналізовано основні думки експертів, що досліджують банківську систему України, щодо удосконалення депозитної політики банків під час війни. Також нами було розроблено рекомендації щодо інвестування депозитних коштів населення в інші фінансові інструменти, створення та поширення нових депозитних продуктів, які матимуть попит серед населення та бізнесу.

1.4. Методики оцінки ефективності депозитної політики банку

Діяльність банківських установ базується на певних принципах, серед яких особливе значення має принцип ефективного використання залучених ресурсів. Відповідно з цим принципом залучені кошти повинні бути не тільки збережені, а й повернені з приростом (депозитним процентом), який становить частку загального приросту авансованої вартості (позичкового відсотка). Останнє дуже важливе для визначення ефективності, оскільки своєчасне повернення позики може мати місце і у випадку її невикористання.

Головним джерелом формування залучених коштів виступають депозитні ресурси. Від об'єму, видів, структури та ціни залучення ресурсів залежать можливості банку підтримувати свою ліквідність і отримувати

доходи та прибуток в необхідному обсязі. Саме цим і обумовлена актуальність дослідження методичних підходів до оцінки ефективності депозитної політики [7, с. 21].

Управління депозитними ресурсами банку, залученими в достатній сумі покликане забезпечити максимальну ефективність їх використання. Науковцями в цьому напрямку, в основному, вивчаються та пропонуються показники, що відображають ефективність окремих напрямів депозитної діяльності банку.

Якщо депозитна політика банку забезпечує його сталий розвиток, її слід визнати ефективною. Зауважимо, що визначення ступеня ефективності депозитної політики конкретної кредитної організації є нагальною потребою у практиці банківського аналізу. Зважаючи на це, визначимо критичні, на нашу думку, вимоги до методики її оцінки.

По-перше, методика має надавати можливість оцінки ефективності депозитної політики банку сегреговано від оцінки його діяльності загалом. Це пов'язано з тим, що комплексна оцінка діяльності кредитної організації надзвичайно складна, та її використання знижує достовірність одержуваних результатів [47].

По-друге, оцінку ефективності депозитної політики банку необхідно здійснювати в контексті його сталого розвитку, а отже, за цілий ряд звітних періодів. Отже, методика має надати аналітику можливість горизонтального аналізу виявлення основних тенденцій розвитку кредитних організацій. Методика також має містити елементи вертикального аналізу балансу кредитної організації, зокрема, угруповання залучених коштів за джерелами залучення та терміновістю [53].

По-третє, методика повинна забезпечувати об'єктивність одержуваних результатів, внаслідок чого ми віддаємо перевагу коефіцієнтному аналізу та підходу, в основі якого лежить присвоєння рейтингу кредитним організаціям. Це, у свою чергу, дасть аналітику можливість зіставити ефективність депозитної політики кількох кредитних організацій [52].

По-четверте, методика повинна включати необхідну і достатню систему фінансових показників.

По-п'яте, методика має надати можливість оцінки ефективності депозитної політики банку як внутрішньому, так і зовнішньому спостерігачеві, що передбачає наявність вільного доступу до всієї необхідної інформації.

Нами проведено аналіз існуючих нині методик оцінки ефективності депозитної політики банків. Їх умовно можна поділити на три групи:

1) методики, в основі яких лежить рейтингова система оцінок банків. За допомогою даних методик проводиться аналіз певної сукупності кредитних організацій, вибір якої обумовлюється метою та завданнями відповідного дослідження. При цьому залежно від організації процедури оцінки рейтингові методики поділяються на методики, які здійснюються на підставі бухгалтерської звітності, або на підставі експертних оцінок. В основі бухгалтерських методик оцінки лежить жорстко формалізована система фінансових коефіцієнтів (що часто накладає на аналітика певні обмеження, оскільки не всю інформацію про об'єкт оцінки можна виразити в числовому вираженні), тоді як в основі експертних оцінок передбачається наявність певної частки суб'єктивізму (професійне судження, досвід та кваліфікація спеціаліста, який здійснює дослідження) [58];

2) методики, в основі яких лежить коефіцієнтний аналіз банків. Ця група методик надзвичайно популярна серед аналітиків через свою простоту. Крім того, ці методики мають і ряд інших важливих переваг: по-перше, вони дають аналітику можливість оперувати відносними величинами і, відповідно, зіставляти один з одним різні за своїми параметрами банки; по-друге, знання нормативних значень (або діапазону нормативних значень) дає змогу аналітику виділити неефективні кредитні організації; по-третє, вони об'єктивні та стандартизовані. Однак цю групу методик не можна визнати повною мірою досконалою. Зокрема, до одного з їхніх недоліків необхідно віднести складність інтерпретації отриманих результатів: розгорнута система фінансових коефіцієнтів, з одного боку, дозволяє всебічно оцінити діяльність

банку, що аналізується, проте з іншого – істотно ускладнює систематизацію та структурування одержуваної інформації. Крім того, незважаючи на наявність нормативних значень, орієнтуватися на них слід з крайньою обережністю, оскільки вони суттєво залежать від умов здійснення кредитною організацією своєї комерційної діяльності [61];

3) методики, в основі яких лежить фінансовий аналіз банків. Зазначимо, що методики саме цієї групи найчастіше використовуються з метою оцінки ефективності депозитної політики банків сегреговано від оцінки ефективності своєї діяльності загалом. Зауважимо також, що домінуючу роль у фінансовому аналізі грають абсолютні показники, такі як виручка чи чистий прибуток, що ускладнює зіставлення кредитних організацій, масштаби діяльності яких істотно відрізняються одне від одного. Важливо звернути увагу на той факт, що в рамках цього напряму процедура оцінки здійснюється багатоетапно та комплексно, включаючи: а) горизонтальний (тимчасовий) аналіз, за допомогою якого надається інформація про динаміку фінансових показників, що характеризують ефективність діяльності банку за кілька звітних періодів; б) трендовий аналіз, який є логічним продовженням горизонтального аналізу та за допомогою якого визначаються основні тенденції в динаміці досліджуваних фінансових показників; в) вертикальний (структурний) аналіз, у межах якого структура абсолютних фінансових показників, що характеризують ефективність діяльності банку, розкривається через питому вагу окремих елементів, її складових; г) коефіцієнтний аналіз, за яким значення фінансових коефіцієнтів, що характеризують ефективність діяльності банку, зіставляються з нормативними чи значеннями фінансових коефіцієнтів порівнюваних кредитних організацій [52].

Депозитна політика є трудомістким процесом який включає розробку стратегії та тактики, їх реалізацію та контроль.

За сучасних умов депозитної діяльності, коли об'єктивну реальність складають багатоваріантність, висока конкуренція та нестабільне зовнішнє середовище, роль та значення аналітичних процедур зростають, а аналітичне

забезпечення є невід'ємною складовою процесу управління діяльністю банку загалом і депозитного менеджменту зокрема.

2. АНАЛІЗ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1. Організаційно-економічна характеристика українських банків

Для аналізу було обрано такі великі системно важливі банки України: АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Райффайзен Банк», АТ «Перший Український Міжнародний Банк», АТ «Укрсиббанк». Перші два банки є державними, а інші – приватними, причому АТ «Райффайзен Банк» та АТ «Укрсиббанк» є банками з іноземним капіталом. Таким чином, можна більш якісно оцінити ефективність депозитної політики системно важливих банків України.

Акціонерне Товариство Комерційний Банк «ПриватБанк» є універсальним Банком з фокусом на роздрібний сегмент, активно просуваючи послуги для малого та середнього бізнесу та вибірково працюючи в корпоративному секторі. Банк здійснює свою діяльність відповідно до ліцензії Національного банку України (НБУ) з березня 1992 року. Станом на 31 грудня 2020 року Банк має 26 філій і 1 690 функціонуючих відділень в Україні та філію на Кіпрі [38].

Органами управління Банку є [38]:

- акціонер або Вищий орган. Банк сприяє реалізації та забезпечує захист прав та законних інтересів акціонера;
- наглядова рада Банку. Наглядова рада забезпечує стратегічне керівництво діяльністю Банку, контроль за діяльністю Правління Банку та захист прав акціонера. Ефективне управління передбачає систему звітності Наглядової ради перед Вищим органом;
- правління Банку. Правління здійснює керівництво поточною діяльністю Банку і підзвітне Наглядовій раді та Вищому органу [34].

Єдиним акціонером Банку, якому належить 100% акцій Банку є Держава в особі Кабінету Міністрів України. Держава в особі Міністерства фінансів України набула права власності на 100% акцій Банку 21 грудня 2016 року

відповідно до статті 41.1 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2016 року № 961 «Деякі питання забезпечення стабільності фінансової системи». З 30.04.2019 власником Банку є Держава в особі Кабінету Міністрів.

АТ «Ощадбанк» – український комерційний банк, «100% акцій якого належать державі. Він є найстарішим українським банком, чия історія веде відлік від ощадкас, що почали свою діяльність в Україні в XIX сторіччі. Ощадбанк незалежної України, створений на базі українських установ Сбербанку СРСР, був зареєстрований Національним банком 31 грудня 1991 року. Нині Ощадбанк на українському ринку є другим за розміром активів фінансовим інститутом із найбільшою кількістю відділень. У ньому обслуговується близько 7 мільйонів клієнтів» [34].

Банк є правонаступником Державного спеціалізованого комерційного ощадного банку України, зареєстрованого Національним банком України 31 грудня 1991 року за № 4. Відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» було утворене відповідно до Розпорядження Президента України № 106 від 20 травня 1999 року та Постанови Кабінету Міністрів України № 876 від 21 травня 1999 року шляхом перетворення Державного спеціалізованого комерційного ощадного банку України в Державний ощадний банк України у формі відкритого акціонерного товариства. Відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» було зареєстровано НБУ 26 травня 1999 року за № 4 [34].

«Мережа відділень Ощадбанку складається з 1748 установ. Серед них 675 сучасних відділень нового формату, 25 інклюзивних відділень, що облаштовані для найбільш комфортного обслуговування людей з інвалідністю, 1 преміум-центр та 67 преміум-зон. У безпосередній близькості до лінії розмежування на сході України працюють 5 мобільних підрозділів, у тому числі два на базі броньованих автомобілів КрАЗ. До послуг клієнтів Ощадбанку також 523 зони самообслуговування, 3269 інформаційно-платіжних терміналів та 3334 банкомати. Інтернет- та мобільним банкінгом

Ощад 24/7 користуються 5,3 млн клієнтів; цей сервіс є другим за популярністю серед українських мобільних банківських застосунків» [34].

Ощадбанк є універсальним банком, якій надає послуги всім групам клієнтів: фізичним особам, ММСБ та великому бізнесу.

Обсяг наданих кредитів збільшився порівняно з початком року на 6,2 млрд грн (на 9,9%) і становить 69,5 млрд грн. Приріст відбувся як за кредитами суб'єктам господарювання (на 4,2 млрд грн), так і за кредитами фізособам (на 2 млрд грн).

«Банк активно розвиває програми кредитування фізичних осіб: надає позики на придбання нерухомості на первинному та вторинному ринках, кредити під заставу нерухомості, автокредити, кеш- та карткові кредитні продукти. У першому півріччі 2021 року Ощад вийшов на перше місце на ринку автокредитування, надавши майже 2 млрд грн кредитів. Для комфортного оформлення кредитів на придбання житла Ощад відкрив мережу іпотечних центрів. Сьогодні вона нараховує 32 центри в 24 містах країни. Іпотечні центри надають повний комплекс послуг з укладення угод купівлі-продажу нерухомого майна» [34].

За підсумками перших п'яти місяців 2021 року Ощадбанк посів перше місце за абсолютним приростом строкових депозитів фізичних осіб (на 1,9 млрд грн).

«Кредитний супермаркет» Ощадбанку для клієнтів МСБ продовжує набирати обертів. З початку 2021 року кредитний портфель мікро-, малого та середнього бізнесу (ММСБ) Ощадбанку зріс більш ніж на 2 млрд грн та становить 7,7 млрд грн.

Протягом шести місяців 2021 року клієнтам сегмента ММСБ видано 2 100 нових кредитів на загальну суму 3,7 млрд грн (у тому числі 1 400 кредитів на підтримку інвестиційних проектів мікро- та малого бізнесу на загальну суму 3,0 млрд грн).

Ощадбанк є одним з лідерів програми «Доступні кредити 5-7-9%» та найбільшим кредитором бізнесу за державними гарантіями на портфельній

основі. У червні 2021 року Ощадбанк посів I місце в рейтингу «50 провідних банків України 2021» в рамках Financial Club Awards [34].

АТ «Ощадбанк» – один з найбільших банків з багаторічною історією та багаторічною репутацією, що працює на державному рівні. Оскільки держава є гарантом, відповідальним за банківські ризики, банк має високий рівень довіри клієнтів. Проте послугами цього банку користуються все ж таки переважно українці, і мало клієнтів серед великих підприємств.

АТ «Райффайзен Банк» – найбільший український банк з іноземним капіталом. На 68 % належить австрійському Raiffeisen Bank International, активно працює в роздріб і в секторі малого та середнього бізнесу. Головний офіс Райффайзен Банку розташований у Києві. Банк два роки поспіль очолює рейтинг найприбутковіших банків в Україні. Банк регулярно займає перші місця в рейтингах найстійкіших банків в Україні [36].

Станом на 2021 р. структура власності банку є такою: Raiffeisen Bank International AG (найбільша австрійська банківська група) володіє 68,28% акцій, Європейський банк реконструкції та розвитку володіє 30% акцій, інші (кожен з часткою менше 0,1%) володіють 1,72% акцій. Частина акцій перебувають у вільному обігу на фондовій біржі ПФТС і є складовою частиною розрахунку індексу ПФТС.

АТ «Перший Український Міжнародний Банк» (ПУМБ) – це великий і надійний приватний банк, який прагне бути фінансовим радником і помічником як для приватних осіб, так і для корпоративних клієнтів, передбачає їх очікування і потреби, а також пропонує ефективні рішення. Головний акціонер банку – ТОВ «СКМ Фінанс» (100% акціонерного капіталу), ключовою особою якого є Рінат Леонідович Ахметов. Банк обслуговує 1,2 млн приватних та більше 40 тисяч корпоративних клієнтів. ПУМБ – найбільший український банк з приватним капіталом, що надає всі види банківських послуг. Його діяльність зосереджена на комерційних, роздрібних та інвестиційно-банківських операціях [35].

АТ «Укрсиббанк» (повна назва – «УКРСИББАНК БНП Паріба Груп» – український банк, заснований 1990 року, входить до десятки найбільших в Україні. 60% акцій банку належать французькій фінансовій групі BNP Paribas, решта 40% – Європейському банку реконструкції та розвитку. BNP Paribas – найбільший французький банк і міжнародна фінансова група зі штаб-квартирою у Парижі. Входить в число найбільших банків у світі, присутній у 71 країні світу. Головний офіс дочірнього банку розташовано в Києві. В 2021 р. рейтингове агентство «Експерт-рейтинг» підтвердило довгостроковий кредитний рейтинг Укрсиббанку на рівні uaAAA за національною українською шкалою, що означає найвищий рівень кредитоспроможності [37].

Далі наведемо основні показники діяльності банків за останні роки. В табл. 2.1 наведені показники діяльності АТ КБ «Приватбанк» за останні 5 років.

Таблиця 2.1 – Основні показники діяльності АТ КБ «Приватбанк» протягом 2017-2021 рр., млн грн

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
Активи	254805	278048	309723	382525	401296	57,49
Зобов'язання	230012	246584	255194	329700	334681	45,51
Власний капітал	24793	31464	54529	52825	66615	168,68
Чистий процентний дохід	6111	16752	19667	21602	29317	379,74
Чистий прибуток (збиток)	-23914	12798	32609	24302	35050	246,57

Джерело: складено автором за даними фінансової звітності АТ КБ «Приватбанк»

Таким чином, можна побачити, що активи зросли за наведені роки більш ніж на 57%, а зобов'язання – на 45,5%, що свідчить про позитивні тенденції діяльності банку. Власний капітал зріс майже на 169%, чистий процентний дохід та чистий прибуток теж зросли, що свідчить про підвищення ефективності управління банком.

В табл. 2.2 наведені показники діяльності АТ «Ощадбанк» за останні 5 років.

Таблиця 2.2 – Основні показники діяльності АТ «Ощадбанк» протягом 2017-2021 рр., млн. грн.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
Активи	233842	217752	249101	233538	234907	0,46
Зобов'язання	202590	199210	229549	211603	213037	5,16
Власний капітал	31252	18543	19551	21935	21869	-30,02
Чистий процентний дохід	3577	5450	5492	7986	13365	273,64
Чистий прибуток (збиток)	559	162	255	2776	1055	88,73

Джерело: складено автором за даними фінансової звітності АТ «Ощадбанк»

Можна побачити, що активи банку майже не змінилися за розглянутий період, зобов'язання зросли лише на 5,16%, в той час, як власний капітал скоротився на 30%. Позитивним є зростання чистого процентного доходу на 273% та чистого прибутку майже на 89%. Загалом, банк є одним з найбільших в Україні, і йому важко досягати вищих показників, з огляду на те, що він є державним, і не завжди його діяльність спирається на ринкові умови господарювання.

В табл. 2.3 наведені показники діяльності АТ «Перший Український Міжнародний банк» за останні 5 років.

Таблиця 2.3 – Основні показники діяльності АТ «Перший Український Міжнародний банк» протягом 2017-2021 рр., млн. грн.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
Активи	46532	49865	55437	75263	104648	124,89
Зобов'язання	41659	43547	46370	65580	92087	121,05

Продовження табл. 2.3

Власний капітал	4873	6317	9067	9684	12561	157,77
Чистий процентний дохід	3009	3914	5290	6846	9230	206,75
Чистий прибуток (збиток)	786	2008	2603	2608	4188	432,82

Джерело: складено автором за даними фінансової звітності АТ «Перший Український Міжнародний банк»

АТ «Перший Український Міжнародний банк» протягом наведеного періоду демонстрував досить високі темпи зростання всіх показників. Активи, зобов'язання та власний капітал зросли більш ніж вдвічі, чистий процентний дохід зріс втричі, а чистий прибуток – більш ніж в 5 разів. Це свідчить про збільшення ваги даного банку в банківській системі України, посилення його розвитку та розширення мережі відділень по всій Україні. В табл. 2.4 наведені показники діяльності АТ «Укрсиббанк» за останні 5 років.

Таблиця 3.4 – Основні показники діяльності АТ «Укрсиббанк» протягом 2017-2021 рр., млн. грн.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
Активи	46112	52013	53197	72316	78035	69,23
Зобов'язання	40541	45287	46418	64225	68490	68,94
Власний капітал	5571	6725	6779	8090	9545	71,33
Чистий процентний дохід	2163	3821	4139	3287	3510	62,27
Чистий прибуток (збиток)	1467	2660	2580	1221	1438	-1,98

Джерело: складено за даними фінансової звітності АТ «Укрсиббанк»

Майже усі показники АТ «Укрсиббанк» за наведений період зростали: активи, зобов'язання та власний капітал зросли в середньому на 70%, чистий

процентний дохід зріс більш ніж на 62%, але знизився чистий прибуток, хоч і незначно, проте банк не був збитковим протягом жодного з років.

В табл. 2.5 наведені показники діяльності АТ «Райффайзен Банк» за останні 5 років.

Таблиця 2.5 – Основні показники діяльності АТ «Райффайзен Банк» протягом 2017-2021 рр., млн. грн.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
Активи	67017	73800	82905	107361	117392	75,17
Зобов'язання	56176	62109	69736	94278	101922	81,43
Власний капітал	10841	11691	13169	13083	15470	42,70
Чистий процентний дохід	5692	7097	7222	7301	7557	32,77
Чистий прибуток (збиток)	5319	5234	4834	4113	5593	5,15

Джерело: складено автором за даними фінансової звітності АТ «Райффайзен Банк»

Активи банку зростали повільніше, аніж зобов'язання, що свідчить про збільшення навантаження на банк в плані платоспроможності. Власний капітал, порівняно з попередніми показниками, зростав доволі повільно. Чистий процентний дохід банку та чистий прибуток зросли порівняно з 2017 р., проте чистий прибуток зріс досить незначно. Позитивним є те, що АТ «Райффайзен Банк» утримував рівень прибутку на доволі стабільному рівні, що свідчить про вдале та зважене управління банком.

Таким чином, було визначено, що великі приватні банки України демонструють вищий рівень стабільності за основними показниками їхньої діяльності, в них не спостерігається суттєвих знижень прибутку або інших показників. Це пов'язано з тим, що приватні банки більш швидко адаптуються до мінливих зовнішніх умов, а тому показники їхньої діяльності більш стабільні.

2.2. Загальна характеристика депозитної політики банків України

Депозитна політика банків України формується під впливом багатьох факторів, які, по суті, відображають процеси споживання та заощадження, інвестиційної активності економічних суб'єктів України.

Чинником зростання обсягів депозитного ринку в Україні є зростання грошових доходів юридичних та фізичних осіб, що за умов відсутності фінансового ринку як альтернативи інвестування визначає депозитні вклади як головне джерело портфеля активів. За цих умов особлива увага звертається на фінансові аспекти діяльності банку. Відповідно ефективність управління та функціонування банку в значній мірі визначається ефективністю реалізації депозитної політики [32, с. 167].

В табл. 2.6 наведена динаміка показників суми депозитів в банках України, а також темпи зростання сум депозитів.

Таблиця 2.6 – Динаміка обсягу банківських депозитів та темпу зростання банківських депозитів протягом року за 2005-2021 рр.

Рік	Обсяг депозитів банківських установ України, млн. грн.	Темп зростання, % до попереднього року
2005	154860	-
2006	185917	20,05
2007	283875	52,69
2008	359740	26,72
2009	334953	-6,89
2010	416650	24,39
2011	491756	18,03
2012	572342	16,39
2013	669974	17,06
2014	675093	0,76
2015	716728	6,17
2016	793475	10,71
2017	898844	13,28
2018	932967	3,80
2019	1071666	14,87
2020	1348130	25,80
2021	1503909	11,56

Джерело: складено автором за даними [40]

Обсяг банківських депозитів, за наведеними даними, постійно зростає, а разом з цим зростає й інфляція в Україні. Для кращої наочності, наведемо динаміку сум депозитів банківських установ України за наведений період на рис. 2.1.

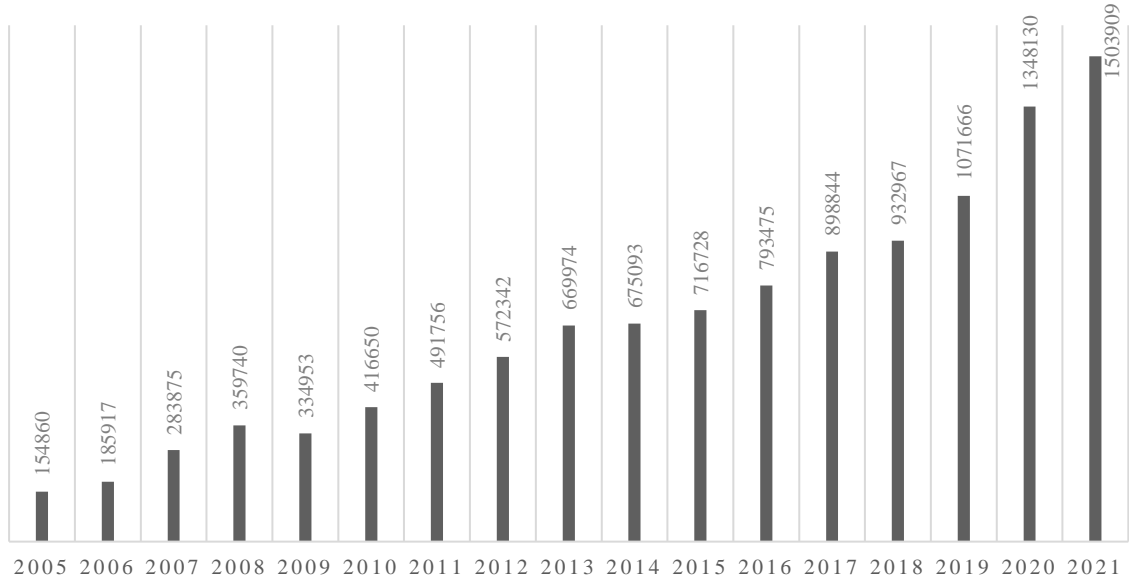

Рис. 2.1 – Динаміка обсягу депозитів банківських установ України за 2005-2021 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [40]

Можна побачити, що сума депозитів в банківській системі України зростає майже увесь час протягом наведеного періоду. Проте, для більш повної картини слід навести темпи зростання депозитів банківських установ України з урахуванням темпу інфляції, скоригувавши на цей відсоток номінальний темп зростання банківських депозитів. Реальний темп зростання депозитів банківських установ України наведений на рис. 2.2.

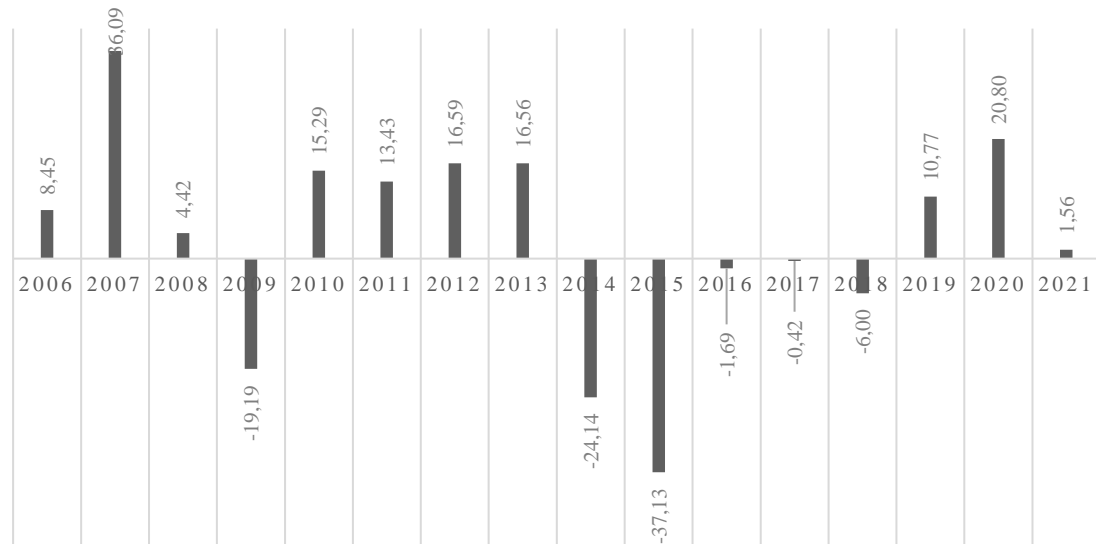

Рис. 2.2 – Динаміка реального темпу зростання депозитів банківських установ України, % до попереднього року

Джерело: розраховано автором за даними [40]

Таким чином, банківська та фінансова криза в 2008-2009 рр. спричинила зниження реальних темпів приросту депозитів, в 2009 р. цей темп склав більш ніж -19%, хоча до цього, в 2007 р., реальне зростання склало більш ніж 36%. Більш рівномірне зростання реальних депозитних заощаджень населення та бізнесу спостерігалось протягом 2010-2013 рр. Проте, криза, пов'язана з анексією Криму росією, а також початком війни на Донбасі, спричинила зниження реальних заощаджень населення, які утримувалися на депозитах. Спочатку в 2014 р. реальні заощадження знизились більш ніж на 24%, а в 2015 р. – на 37%, що суттєво погіршило довіру до банківської системи та до національної валюти зокрема, оскільки в 2014-2015 рр. спостерігалася суттєва девальвація гривні, курс якої відносно долара США знизився приблизно втричі. Зростання реальних заощаджень відбулося в 2019 р., і, незважаючи на пандемію COVID-19, продовжилося в 2020-2021 рр.

Далі слід проаналізувати суму та частку депозитів за термінами розміщення (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Динаміка суми та частки банківських депозитів в Україні за термінами розміщення протягом 2005-2021 рр.

Рік	На вимогу		До 1 року		Від 1 до 2 років		Більше 2 років	
	Млн грн.	%	Млн грн.	%	Млн грн.	%	Млн грн.	%
2005	54775	35,37	37558	24,25	62527	40,38	-	-
2006	62557	33,65	42762	23,00	80598	43,35	-	-
2007	93404	32,90	60618	21,35	106222	37,42	23630	8,32
2008	107589	29,91	92911	25,83	122344	34,01	36897	10,26
2009	119793	35,76	135357	40,41	60425	18,04	19378	5,79
2010	152477	36,60	133498	32,04	106718	25,61	23956	5,75
2011	174959	35,58	153983	31,31	132907	27,03	29907	6,08
2012	185314	32,38	187948	32,84	163861	28,63	35219	6,15
2013	205565	30,68	188831	28,18	249362	37,22	26216	3,91
2014	250153	37,05	210442	31,17	186535	27,63	27963	4,14
2015	305383	42,61	271454	37,87	120055	16,75	19836	2,77
2016	364547	45,94	271849	34,26	148497	18,71	8581	1,08
2017	419126	46,63	293336	32,63	151485	16,85	34896	3,88
2018	456467	48,93	322065	34,52	125571	13,46	28863	3,09
2019	590541	55,10	348542	32,52	108142	10,09	24442	2,28
2020	805946	59,78	395726	29,35	129862	9,63	16578	1,23
2021	1007206	66,97	350397	23,30	128628	8,55	17678	1,18

Джерело: складено автором за даними [40]

Можна побачити, що на кінець 2021 р. найбільшу частку займали депозити до запитання (на вимогу), частка яких склала майже 67%, хоча в 2005 р. частка таких депозитів склала всього 35,37%. Частка депозитів до 1 року майже не змінилася в 2021 р. порівняно з 2005 р., і становить 23,3%. Суттєво скоротилася частка депозитів від 1 до 2 років, у 2005 р. частка таких депозитів становила 40,38%, а в 2021 р. – всього 8,55%. Частка депозитів більше 2 років в 2007 р. становила 8,32%, а в 2021 р. – всього 1,18%. Як можна побачити, в депозитному портфелі банків України спостерігається суттєве збільшення депозитів до запитання, і суттєво скорочується частка депозитів на певний строк, при чому, чим більший строк розміщення – тим нижча частка питомої ваги цього виду депозиту. Це пов'язано з ризиками, які вбачають в депозитах громадяни та бізнес, оскільки при розміщенні депозиту на вимогу можна зняти вклад фактично у будь-який момент, що знижує ризики, які пережили клієнти в 2008-2009 рр., а також протягом 2014-2015 рр., коли вклади у гривні суттєво знецінились внаслідок девальвації.

Наступний етап – аналіз суми депозитних вкладів в банках в розрізі валют (рис. 2.3).

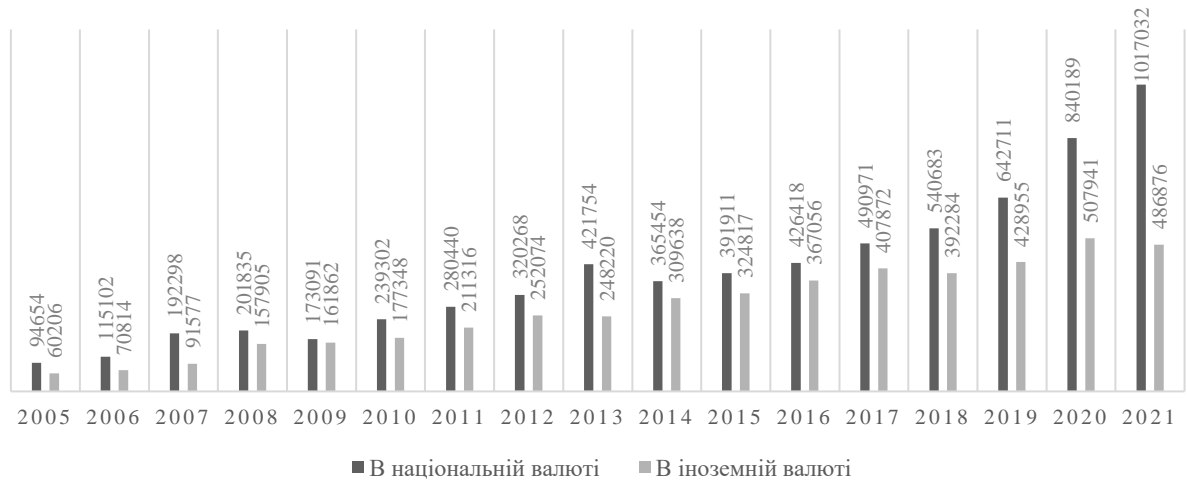

Рис. 2.3 – Динаміка суми банківських депозитів в Україні в розрізі валют протягом 2005-2021 рр. в гривневому еквіваленті, млн грн

Джерело: складено автором за даними [40]

Можна побачити, що банківські депозити в іноземній валюті зростають, хоча не в такому темпі, як зростають депозити в гривні. Для більш якісного аналізу наведемо динаміку показника доларизації депозитів в банківській системі (співвідношення депозитів в іноземній валюті до всіх депозитів).

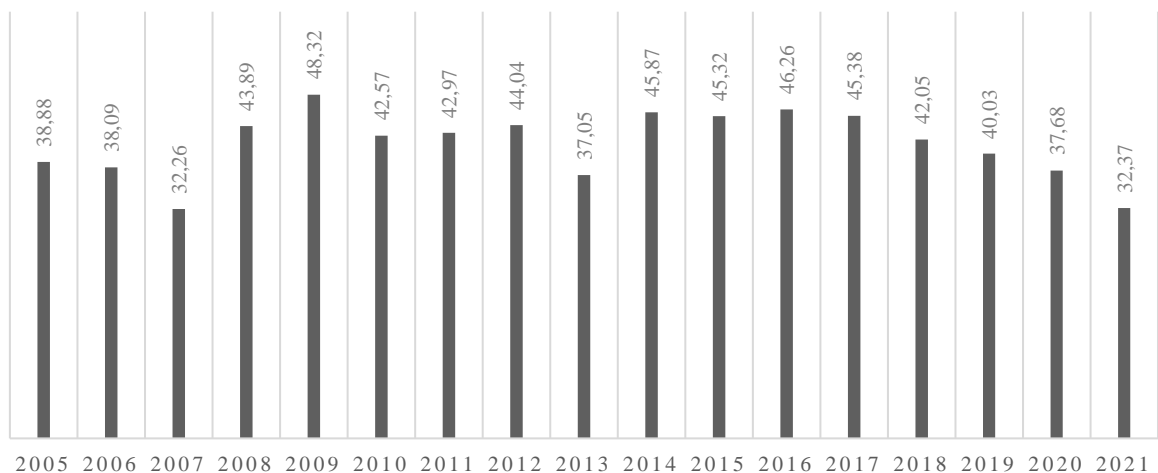

Рис. 2.4 – Динаміка показника доларизації депозитів в банківській системі України за 2005-2021 рр., %

Джерело: складено автором за даними [40]

Можна відзначити, що найбільш доларизованою в розрізі депозитів банківська система була в 2009 р., коли були доволі високі ставки за доларовими депозитами, проте в подальшому частка доларових депозитів знижувалась. В 2014-2015 рр. знову почалось зростання депозитів в іноземних валютах, оскільки відбулася девальвація гривні, і одна і та ж сума в іноземній валюті вже була вищою в перерахунку на гривню, а також знизилась довіра до національної валюти, що спричинило збільшення попиту на доларові депозити. В подальшому, частка депозитів в іноземній валюті знизилась, і в 2021 р. склала 32,37%. Багато в чому це було пов'язано з тим, що ставки за такими депозитами суттєво знизились, і різниця між ставками в гривні та в іноземній валюті стала вищою (рис. 2.5).

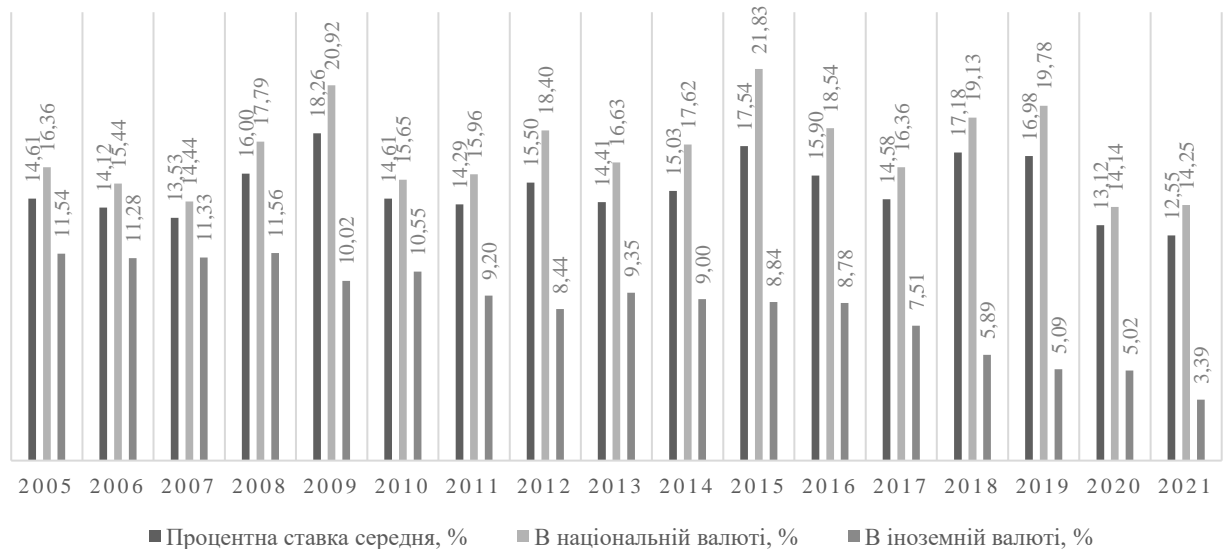

Рис. 2.5 – Ставки за новими депозитами в банках України в національній та іноземній валюті протягом 2005-2021 рр., %

Джерело: складено автором за даними [40]

Отже, в іноземній валюті протягом 2005-2010 рр. ставки за валютними депозитами були вище 10%, що і спричиняло активний притік валютних депозитів. Проте, в подальшому ставки за валютними депозитами переважно знижувалися, досягнувши середньої ставки 3,39% в 2021 р. Натомість, ставки за гривневими депозитами були на рівні 14,25%, що збільшувало попит на депозити в національній валюті.

Для того, щоб встановити розподіл між депозитами фізичних та юридичних осіб, наведемо відповідну статистику розподілу (рис. 2.6).

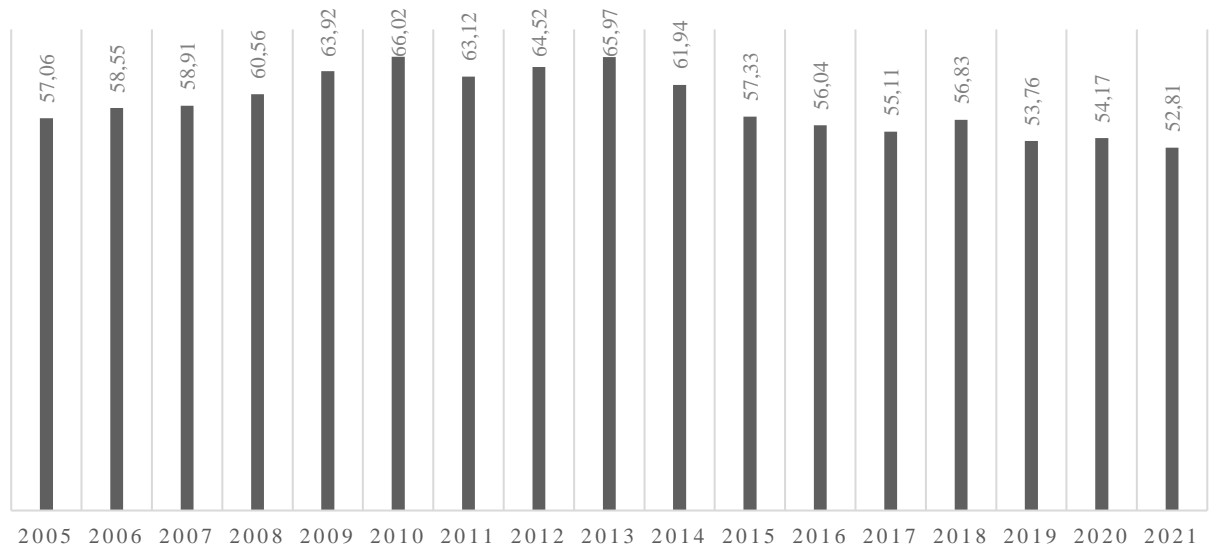

Рис. 2.6 – Динаміка частки депозитів в банках України домашніх господарств протягом 2005-2021 рр., %

Джерело: складено автором за даними [40]

Таким чином, більше половини депозитів – це депозити домогосподарств. Решта депозитів – це, в основному, депозити суб’єктів господарювання та сектору державного управління. Найвищий рівень депозитів домогосподарств спостерігався в 2010 р., цей показник становив 66,02%, в 2021 р. – 52,81%. Зниження частки депозитів домогосподарств свідчить про збільшення заощаджень бізнесу та збільшення схильності до зберігання коштів на банківському вкладі. Натомість, зниження частки депозитів домогосподарств може бути наслідком розвитку інших фінансових інструментів (наприклад, вкладення в ОВДП, розвиток купівлі акцій іноземних компаній через фінансові організації).

На сьогодні суттєвою проблемою вітчизняного банківського кредитування можна назвати спрямування депозитів, які залучаються банками від клієнтів, не на кредитування, а в інші, більш вигідні фінансові інструменти, наприклад, в ОВДП. Про це свідчить динаміка співвідношення кредитів та депозитів (рис. 2.7).

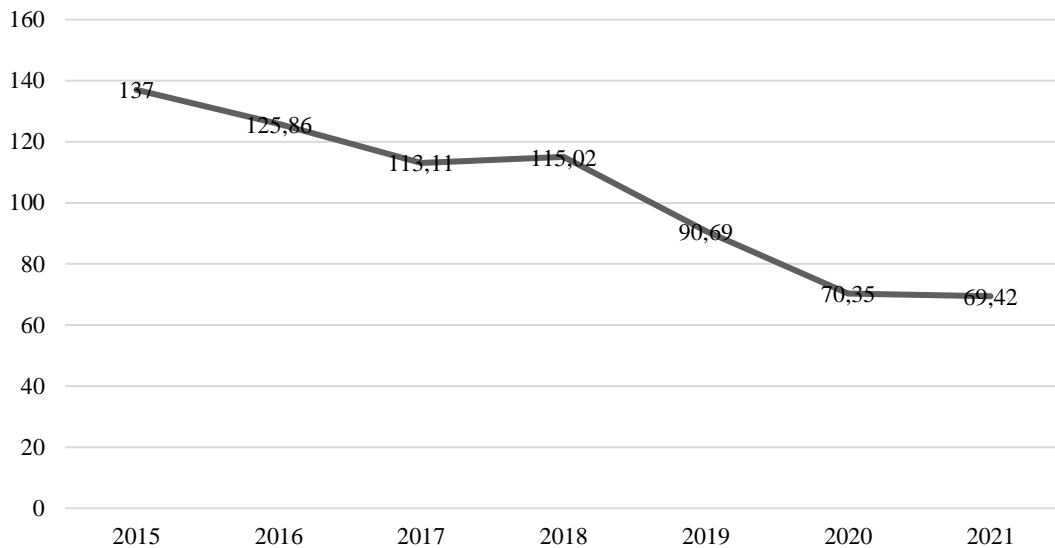

Рис. 2.7 – Динаміка співвідношення кредитів і депозитів в Україні, %

Джерело: складено автором за даними [40]

Збільшення обсягу депозитів та застій в зростанні обсягу кредитів також пояснюється високими ризиками кредитування реального сектору, оскільки в банківській системі доволі високий показник неповернень та прострочень кредитів. А звідси – підвищення ставок кредитування та зниження попиту на кредити з боку населення та бізнесу.

Таким чином, депозитна політика в банківській системі України характеризується зниженням ролі валютних депозитів в загальній структурі депозитів банківської системи, більшим обсягом депозитів, аніж кредитів, зниженням відсоткових ставок за валютними депозитами та збільшенням різниці між ставками за валютними та гривневими депозитами, а також переважанням в структурі депозитного портфелю банків України депозитів на вимогу, зі зниженням частки строкових депозитів.

Якщо проаналізувати депозитні заощадження домогосподарств України, можна виявити таку особливість, що депозити домогосподарств доволі доларизовані, тобто, в структурі депозитів домогосподарств висока частка валютних депозитів, зокрема, в дол. США.

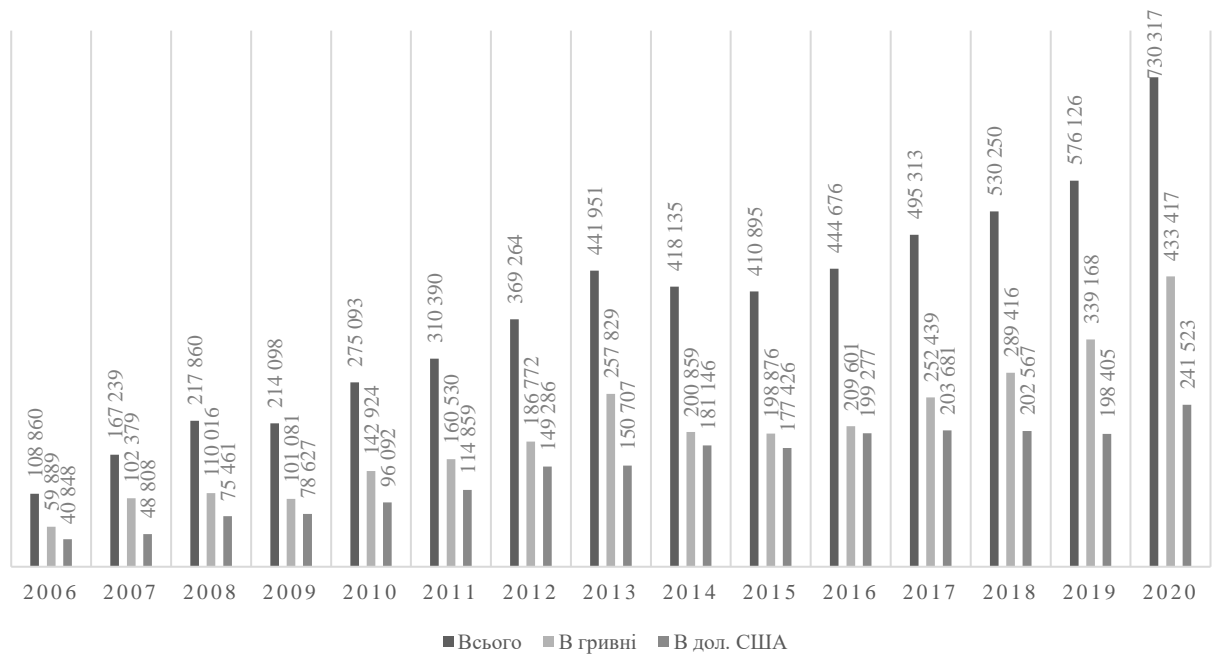

Рис. 2.8 – Динаміка обсягу депозитів домогосподарств в розрізі валют,
млн грн

Джерело: складено автором за даними [40]

Якщо проаналізувати структуру депозитних заощаджень домогосподарств в розрізі валют вкладення, можна виявити, що частка депозитів в гривні за останні роки суттєво зросла (з 48% в 2014 р. до майже 60% в 2020 р.), що свідчить про збільшення довіри до національної валюти. Проте, довіра до гривні суттєво знижується внаслідок криз, які відбувалися в Україні, зокрема, в 2008 р. населення почало переводити гривневі депозити у валютні внаслідок того, що починалась криза. Також в 2014 р. суттєво знизилась частка гривневих депозитів, населення також почало переводити гроші в іноземну валюту. Зокрема, найбільш популярною іноземною валютою для заощаджень є долар США. На інші валюти в 2020 р. припадає 7,58%.

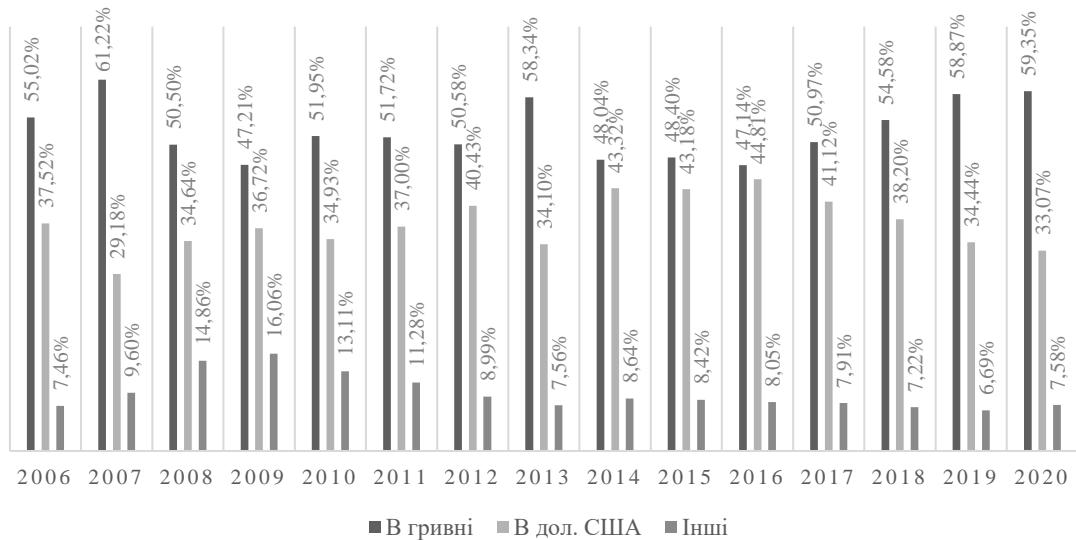

Рис. 2.9 – Рівень доларизації депозитів в Україні в 2006-2020 рр., %

Джерело: складено автором за даними [40]

Певний рівень доларизації для відкритої економіки України є необхідним при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, для страхування валютних ризиків та диверсифікації заощаджень. Однак він повинен бути у межах, щоб не створювати додаткових ризиків для макрофінансової стабільності. За оцінками НБУ природний рівень доларизації в Україні становить близько 20% [53, с. 10].

Нині фактично показник доларизації перебуває у межах 30-35%, що зумовлено низкою причин: недовіра населення до національної валюти та банківської системи; макроекономічна нестабільність; фінансові кризи минулого, що супроводжувалися значною девальвацією гривні; фіксований обмінний курс в минулому; низький рівень фінансової грамотності населення.

Безумовно, значна доларизація є системним ризиком і центральний банк проводить заходи для її зниження [41, с. 132]. Однак у цьому напрямі варто об'єднати зусилля НБУ, уряду та парламенту з метою вжиття заходів, які комплексно сприятимуть зниженню її рівня до природного.

Забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності, сприяння економічному зростанню, підвищення ефективності економічної та

монетарної політики дадуть змогу не лише знизити рівень доларизації, а й загалом поліпшити добробут населення та позиції України на світовій арені.

2.3. Аналіз та оцінка ефективності депозитної політики банків

Для того, щоб проаналізувати особливості депозитної політики системно важливих банків України, наведемо динаміку обсягу наданих депозитів за кожним банком (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Динаміка строкових депозитів банків України протягом 2017-2021 рр., млн грн

Банк	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
АТ «Райффайзен Банк»	10381	14180	15227	8037	12174	17,27
АТ «Укрсиббанк»	6557	9483	10484	7837	8439	28,70
АТ КБ «Приватбанк»	158994	16455	143857	138572	134750	-15,25
АТ «Ощадбанк»	82039	86901	92770	103338	97387	18,71
АТ «Перший Український Міжнародний Банк»	15339	11816	15294	17996	22401	46,04

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності банків

Можна зазначити, що сума строкових депозитів АТ КБ «Приватбанк» знизилась в 2021 р. порівняно з 2017 р. Натомість, інші банки наростили депозитний портфель, найбільше у відсотковому вираженні – АТ «Перший Український Міжнародний Банк», депозитний портфель якого зріс на 46%. В даному показнику не враховується сума депозитів, які перебувають на рахунках до запитання, а лише строкові депозити, від 1 місяця. Багато в чому така динаміка пов'язана зі зростанням суми депозитів АТ КБ «Приватбанк» до запитання. Загалом, приватні банки більш активно нарощують свої депозитні портфелі, що свідчить про збільшення попиту громадян та бізнесу на строкові банківські вкладення.

Далі варто проаналізувати, як змінювався розподіл депозитів серед фізичних та юридичних осіб за кожним банком (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Динаміка розподілу депозитів серед фізичних та юридичних осіб за банками України протягом 2017-2021 рр., %

Банк		2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
АТ «Райффайзен Банк»	Фізичні особи	59,8	56,5	53,9	55,8	60,3	0,5
	Юридичні особи	40,2	43,5	46,1	44,2	39,7	-0,5
АТ «Укрсиббанк»	Фізичні особи	56,1	52,6	54,4	50,7	51,6	-4,5
	Юридичні особи	43,9	47,4	45,6	49,3	48,4	4,5
АТ КБ «Приватбанк»	Фізичні особи	73,2	76,5	79,1	79,4	77,6	4,4
	Юридичні особи	26,8	23,5	20,9	20,6	22,4	-4,4
АТ «Ощадбанк»	Фізичні особи	68,5	67,3	69,4	72,2	70,5	2
	Юридичні особи	31,5	32,7	30,6	27,8	29,5	-2
АТ «Перший Український Міжнародний Банк»	Фізичні особи	67,4	68,9	74,3	61,6	63,5	-3,9
	Юридичні особи	32,6	31,1	25,7	38,4	36,5	3,9

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності банків

Таким чином, найбільшу частку депозитів юридичних осіб має АТ «Укрсиббанк», ця частка становить 48,4%. А найвищу частку депозитів фізичних осіб має АТ КБ «Приватбанк», який утримує 77,6% сум депозитів від фізичних осіб. Найбільше зростання частки за депозитами фізичних осіб мав АТ КБ «Приватбанк» (4,4%), найбільше зростання частки за депозитами юридичних осіб мав АТ «Укрсиббанк». Далі наведемо частку депозитів в іноземній та національній валюті за кожним з банків (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Частка депозитів в іноземній та національній валюті за банками України протягом 2017-2021 рр., %

Банк		2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
АТ «Райффайзен Банк»	Національна валюта	62,3	60,5	59,9	57,5	57,8	-4,5
	Іноземна валюта	37,7	39,5	40,1	42,5	42,2	4,5
АТ «Укрсиббанк»	Національна валюта	60,8	61,3	61	60,1	59,4	-1,4
	Іноземна валюта	39,2	38,7	39	39,9	40,6	1,4
АТ КБ «Приватбанк»	Національна валюта	68,9	70,1	70,4	69,5	70,6	1,7
	Іноземна валюта	31,1	29,9	29,6	30,5	29,4	-1,7
АТ «Ощадбанк»	Національна валюта	67,7	65,6	65,2	68,5	69,1	1,4
	Іноземна валюта	32,3	34,4	34,8	31,5	30,9	-1,4

Продовження табл. 2.10

АТ «Перший Український Міжнародний Банк»	Національна валюта	56,8	55,3	56,2	54,7	54,1	-2,7
	Іноземна валюта	43,2	44,7	43,8	45,3	45,9	2,7

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності банків

Варто зазначити, що в банках з приватною формою власності спостерігається вища частка депозитів в іноземній валюті, а в державних банках України – вища частка депозитів в національній валюті. Найвища частка депозитів в національній валюті спостерігалась в АТ КБ «Приватбанк» (70,6%), а в іноземній валюті – в АТ «Перший Український Міжнародний Банк» (45,9%).

Далі проаналізуємо середні відсоткові ставки за депозитами в національній та іноземній валюті за цими банками (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Динаміка процентних ставок за депозитами в іноземній та національній валюті за банками України протягом 2017-2021 рр., %

Банк		2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
АТ «Райффайзен Банк»	Національна валюта	11,55	13,47	12,32	10,43	9,18	-2,37
	Іноземна валюта	2,2	2,45	1,94	1,02	0,63	-1,57
АТ «Укрсиббанк»	Національна валюта	12,78	14,52	13,25	10,95	9,77	-3,01
	Іноземна валюта	2,06	2,13	2,17	1,03	0,54	-1,52
АТ КБ «Приватбанк»	Національна валюта	15,83	16,47	15,12	12,48	9,84	-5,99
	Іноземна валюта	3,46	3,6	2,47	1,87	0,78	-2,68
АТ «Ощадбанк»	Національна валюта	13,47	15,05	14,15	12,1	8,75	-4,72
	Іноземна валюта	3,03	3,18	2,14	1,15	0,55	-2,48
АТ «Перший Український Міжнародний Банк»	Національна валюта	14,1	15,86	16,43	14,25	12,58	-1,52
	Іноземна валюта	3,54	3,68	3,3	2,67	1,78	-1,76

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності банків

Таким чином, найвищі відсоткові ставки спостерігалися в АТ «Перший Український Міжнародний Банк» і в національній валюті, і в іноземній валюті. Станом на 2021 р. ставки за депозитами в цьому банку перевищують аналогічні ставки інших великих банків. Найнижчі відсоткові ставки за

депозитами в 2021 р. пропонував АТ «Ощадбанк». АТ КБ «Приватбанк» теж в 2021 р. обрав дуже консервативну депозитну політику, оскільки цей банк володіє найбільшим депозитним портфелем в Україні, і це дозволило знизити ставки без суттєвої втрати коштів клієнтів. Банки з іноземним капіталом (АТ «Райффайзен Банк» та АТ «Укрсиббанк») традиційно встановлюють низькі відсоткові ставки за депозитами, зокрема в іноземній валюті, оскільки вони є дочірніми банками головних компаній за кордоном, де ставки за депозитами завжди перебувають на низькому рівні. Дані банки мають на меті приваблювати клієнтів за рахунок позиціонування себе як надійних банків, якими володіють іноземні банки, і які навряд чи збанкрутують. Таким чином, в системно важливих банках України за останні роки спостерігалось зниження відсоткових ставок за депозитами, особливо за валютними, оскільки банки не мали змоги видати багато кредитів у іноземній валюті, чому заважала пандемія COVID-19.

Однією з проблем депозитної політики банків України є те, що суттєва частина залучених депозитів йде не на кредитування бізнесу та населення, а на купівлю облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП).

Облігації внутрішньої державної позики – державні цінні папери, що розміщуються на внутрішньому фондовому ринку. ОВДП підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій.

ОВДП випускаються Міністерством фінансів України, та продаються дилерам та їх клієнтам на первинному ринку для фінансування потреб державного бюджету України. Обіг облігацій в Україні здійснюється виключно в електронному вигляді. Депозитарієм ОВДП – тобто установою, яка веде їх централізований облік в бездокументарній формі – є НБУ. ОВДП вважаються найнадійнішими цінними паперами в Україні оскільки їх погашення у повному обсязі (100% суми) гарантується державою [31].

В табл. 2.12 наведена динаміка частки депозитних коштів, які інвестуються банками в ОВДП.

Таблиця 2.12 – Динаміка частки депозитних коштів, які інвестуються банками в ОВДП протягом 2017-2021 рр., %

Банк	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення, 2021 до 2017 (%)
АТ «Райффайзен Банк»	32,18	36,44	34,58	37,12	37,93	17,87
АТ «Укрсиббанк»	29,47	28,85	32,87	35,31	35,88	21,75
АТ КБ «Приватбанк»	48,99	50,76	51,48	53,08	55,83	13,96
АТ «Ощадбанк»	44,83	45,88	43,95	45,12	46,89	4,60
АТ «Перший Український Міжнародний Банк»	31,48	34,84	31,79	33,57	35,93	14,14

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності банків

Таким чином, для банків цей фінансовий інструмент є дуже привабливим з огляду на невисокі темпи зростання кредитування, високі ризики кредитних операцій для банків, зокрема ризики неповернення та валютні ризики. Багато банків в Україні діють за моделлю залучення депозитів у населення, в подальшому інвестуючи ці кошти в ОВДП, відсотки за якими є вищими, і отримуючи при цьому прибуток. Крім того, з доходів від інвестицій в ОВДП не треба сплачувати податок на доходи, що робить цей інструмент більш прибутковим для банків. Динаміка свідчить, що державні банки більшу частку коштів, залучених в якості депозитних вкладів, інвестують в ОВДП («Ощадбанк» – майже 47%, «Приватбанк» – майже 56%). Також цей інструмент є популярним і серед приватних банків, хоча дещо меншою мірою.

Також проведемо аналіз ефективності депозитної політики за наведеними в 2-му розділі показниками для обраних банків. Результати розрахунків коефіцієнтів протягом 5-ти років для АТ КБ «Приватбанк» наведені в табл. 2.13.

Таблиця 2.13 – Показники коефіцієнтів ефективності депозитної політики АТ КБ «Приватбанк» протягом 2017-2021 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Генеральний коефіцієнт надійності	10,27	12,76	21,37	16,02	19,90
Коефіцієнт фінансового важеля	9,74	7,84	4,68	6,24	5,02
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	31,66	24,91	23,63	36,57	26,89
Ефективність операцій з процентними коштами	1,3	2,2	2,39	2,81	5,48
Рівень процентної маржі (кредити – депозити) (чиста процентна маржа)	2,41	6,02	4,58	4,11	2,53
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	1	1,2	0,23	0,24	0,28
Крос-коефіцієнт	1,09	0,89	4,29	4,12	3,54

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності АТ КБ «Приватбанк»

Можна відзначити, що банк став більш надійним порівняно з 2017 р., проте знизилась його ліквідність, збільшилась ефективність операцій з процентними коштами, а також стала вкрай неагресивною кредитна політика банку. Загалом, стан депозитної політики банку покращився порівняно з 2017 р., до банку надійніше стало вкладати кошти вкладників, це пов'язано з покращенням фінансового стану та кредитно-депозитної політики, оскільки банк в 2017 р. переживав все не найкращі часи в перший рік після націоналізації.

Результати розрахунків коефіцієнтів протягом 5-ти років для АТ «Ощадбанк» наведені в табл. 2.14.

Таблиця 2.14 – Показники коефіцієнтів ефективності депозитної політики АТ «Ощадбанк» протягом 2017-2021 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Генеральний коефіцієнт надійності	15,43	9,31	8,52	10,37	10,27
Коефіцієнт фінансового важеля	6,48	10,74	11,74	9,64	9,74
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	29,58	33,95	46,13	31,46	36,21
Ефективність операцій з процентними коштами	1,46	1,29	1,25	1,49	2,34
Рівень процентної маржі (кредити – депозити) (чиста процентна маржа)	7,88	9,11	8,32	6,32	4,75
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	0,31	0,34	0,28	0,30	0,35
Крос-коефіцієнт	3,18	2,95	3,52	3,35	2,85

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності АТ «Ощадбанк»

За наведеними розрахунками, банк став менш надійним протягом останніх років, знизився коефіцієнт фінансового важеля. Проте, зросла

миттєва ліквідність даного банку. Також суттєво збільшилась ефективність операцій з процентними коштами, проте знизився рівень процентної маржі. Кредити відносно зобов'язань майже зросли незначно, а з надійністю банку за крос-коефіцієнтом є проблеми, оскільки в 2017 р. банк був більш надійним для вкладників, ніж в 2021 р.

Результати розрахунків коефіцієнтів протягом 5-ти років для АТ «Райффайзен Банк» наведені в табл. 2.15.

Таблиця 2.15 – Показники коефіцієнтів ефективності депозитної політики АТ «Райффайзен Банк» протягом 2017-2021 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Генеральний коефіцієнт надійності	19,3	18,82	18,88	13,88	15,18
Коефіцієнт фінансового важеля	5,18	5,31	5,3	7,21	6,59
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	17,38	14,04	16,33	14,68	15,75
Ефективність операцій з процентними коштами	3,98	4,69	3,6	4,28	4,51
Рівень процентної маржі (кредити – депозити) (чиста процентна маржа)	9,23	8,34	8,84	9,59	9,02
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	0,71	0,76	0,68	0,49	0,54
Крос-коефіцієнт	1,41	1,31	1,47	2,06	1,85

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності АТ «Райффайзен Банк»

Можна відзначити, що даний банк за депозитною політикою не є надійним, оскільки за нормативами такі показники, як генеральний коефіцієнт надійності, крос-коефіцієнт, коефіцієнт миттєвої ліквідності не відповідають нормативам, що ставить під загрозу депозитну політику даного банку. Така ситуація склалася внаслідок того, що банк має на балансі велику суму кредитів, проте ця сума зависока відносно розміру депозитного портфелю банку. Відповідно, депозитна політика є ризикованою, ставки за депозитами є низькими порівняно з іншими банками, що знижує привабливість даного банку в якості депозитних вкладень. Проте, з огляду на те, що цей банк є іноземним, його привабливість для вкладників все ж таки висока, оскільки цей банк стабільно працює на українському ринку, а його материнська компанія

гарантує вкладникам надійне зберігання вкладів, хоч і за дещо зниженими відсотками.

Далі наведемо розрахунки коефіцієнтів для АТ «Перший Український Міжнародний Банк» в табл. 2.16.

Таблиця 2.16 – Показники коефіцієнтів ефективності депозитної політики АТ «Перший Український Міжнародний Банк» протягом 2017-2021 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Генеральний коефіцієнт надійності	11,70	14,51	19,55	14,77	13,64
Коефіцієнт фінансового важеля	8,55	6,89	5,11	6,77	7,33
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	17,12	18,13	17,45	19,31	20,38
Ефективність операцій з процентними коштами	2,41	2,58	3,08	3,79	4,47
Рівень процентної маржі (кредити – депозити) (чиста процентна маржа)	8,31	7,74	7,35	8,52	8,01
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	0,65	0,63	0,71	0,57	0,58
Крос-коефіцієнт	1,54	1,60	1,41	1,75	1,73

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності АТ «Перший Український Міжнародний Банк»

АТ «Перший Український Міжнародний Банк» теж має суттєві проблеми з депозитною політикою, оскільки коефіцієнт миттєвої ліквідності ледь перевищує нормативне значення 20%, а крос-коефіцієнт є вкрай низьким, що свідчить про надмірну ризикованість видачі кредитів банком. В такому випадку збільшуються ризики невидачі частини депозитних ресурсів вкладникам. Банку слід знижувати ризиковані активи, оскільки це може призвести до тимчасових касових розривів, які важче буде покрити за допомогою рефінансування НБУ.

Далі наведемо розрахунки коефіцієнтів для АТ «Укрсиббанк» в табл. 2.17.

Таблиця 2.17 – Показники коефіцієнтів ефективності депозитної політики АТ «Укрсиббанк» протягом 2017-2021 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Генеральний коефіцієнт надійності	13,74	14,85	14,60	12,60	13,94
Коефіцієнт фінансового важеля	7,28	6,73	6,85	7,94	7,18
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	5,63	5,15	4,72	5,55	3,98

Продовження табл. 2.17

Ефективність операцій з процентними коштами	5,78	6,50	5,08	5,98	12,76
Рівень процентної маржі (кредити – депозити) (чиста процентна маржа)	10,45	11,87	11,33	12,56	12,32
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	0,77	0,84	0,67	0,51	0,61
Крос-коефіцієнт	1,30	1,19	1,50	1,94	1,63

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності АТ «Укрсиббанк»

Отже, можна відзначити суттєву ризикованість депозитної політики АТ «Укрсиббанк», оскільки цей банк проводить політику, орієнтовану на видачу кредитів більше, ніж на залучення депозитів, що викликає суттєві ризики. Про це свідчить значення крос-коефіцієнту, який суттєво нижчий за нормативне значення 3. Також рівень процентної маржі є найвищим, що свідчить про суттєве перевищення кредитного портфелю над депозитним. Миттєва ліквідність підприємства при цьому вкрай низька, всього 4%, що дуже мало порівняно з нормативним значенням 20%. Виходячи з цього, можна сказати, що депозитна політика АТ «Укрсиббанк» характеризується як вкрай ризикована та орієнтована не на залучення більшої суми депозитів.

Отже, за результатами аналізу наведемо підсумкову таблицю з порівняннями депозитних політик за різними показниками, і визначимо найбільш ефективний та найменш ефективний в цьому аспекті банк (табл. 2.18).

Таблиця 2.18 – Порівняння банків України за показниками ефективності депозитної політики

Показник	Найкращий банк	Найгірший банк
Генеральний коефіцієнт надійності	АТ КБ «Приватбанк»	АТ «Ощадбанк»
Коефіцієнт фінансового важеля	АТ «Ощадбанк»	АТ КБ «Приватбанк»
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	АТ «Ощадбанк»	АТ «Укрсиббанк»
Ефективність операцій з процентними коштами	АТ КБ «Приватбанк»	АТ «Ощадбанк»
Рівень процентної маржі (кредити – депозити) (чиста процентна маржа)	АТ «Укрсиббанк»	АТ КБ «Приватбанк»
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	АТ КБ «Приватбанк»	АТ «Укрсиббанк»
Крос-коефіцієнт	АТ КБ «Приватбанк»	АТ «Укрсиббанк»

Джерело: розраховано автором на основі даних [34; 35; 36; 37; 38]

Таким чином, найбільш зважену та ефективну депозитну політику має АТ КБ «Приватбанк», оскільки за чотирьома з семи показників банк показує найкращі результати з-поміж інших чотирьох. Натомість, найменш ефективну депозитну політику має АТ «Укрсиббанк», оскільки цей банк за трьома з семи показників має найгірші результати. Отже, можемо зазначити, що державні банки мають більш зважену та менш ризиковану депозитну політику, ніж приватні банки України. Це пояснюється тим, що приватні банки намагаються вести більш агресивну кредитну політику, не приділяючи належної уваги депозитній. При цьому, банками з іноземним капіталом встановлюються зазвичай нижчі відсоткові ставки по депозитам, що знижує зацікавленість потенційних вкладників.

Крім того, нами було визначено, що системно важливі банки України мають недостатньо ефективну депозитну політику, оскільки недостатньо уваги спрямовують диверсифікації залучених депозитних коштів. Це стосується як державних банків, для яких це притаманно більшою мірою, так і приватних банків, які спрямовують депозитні кошти на кредитування та купівлю ОВДП, майже не використовуючи інші, прибуткові та диверсифіковані напрямки інвестицій. Крім того, спостерігається великий відсоток валютних вкладів, які не можна спрямувати на кредитування населення або бізнесу, що робить складнішим їхнє використання в операційній діяльності. Подальше їхнє ефективне використання може стати більш прибутковим для банків, що може слугувати як головний напрям удосконалення депозитної політики системно важливих банків України.

2.4. Моделювання впливу депозитних заощаджень на економічне зростання в Україні

Також для дослідження впливу показника депозитних заощаджень населення України на макроекономічні показники була сформована економетрична модель кореляційно-регресійної залежності. Незалежною

змінною було обрано темп приросту обсягу депозитних заощаджень в країні, а залежною – темп зростання реального ВВП в Україні. На рис. 2.10 наведені результати даного аналізу.

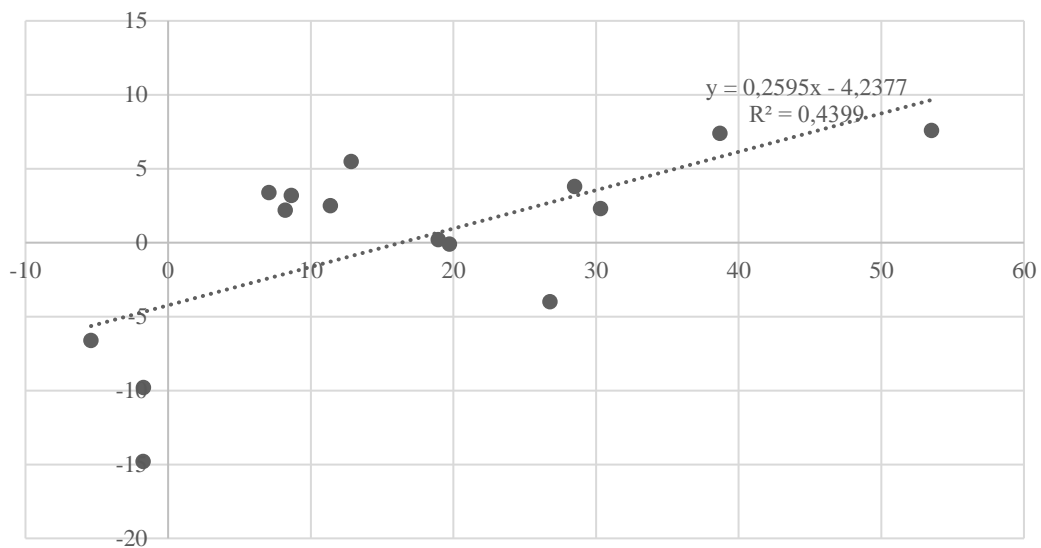

Рис. 2.10 – Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу депозитних заощаджень на економічне зростання України

Джерело: побудовано автором за допомогою Microsoft Excel

Було отримане таке рівняння регресії: $y = 0,2595x - 4,2377$, де y – це темп зростання реального ВВП України у відсотках до попереднього року, x – темп приросту обсягу депозитних заощаджень в Україні. Зі зростанням темпу приросту обсягу депозитних заощаджень в Україні на 1%, темп зростання реального ВВП в Україні збільшується на 0,2595. При нульових темпах приросту заощаджень в Україні, темп зростання ВВП, виходячи з даної моделі, склав би $-4,2377\%$, що свідчить про надзвичайну важливість збільшення обсягу заощаджень для економічного зростання України. Коефіцієнт детермінації моделі дорівнює 0,4399, що свідчить про те, що темп зростання ВВП залежить від темпів приросту депозитних заощаджень домогосподарств в Україні на 43,99%, а решта відсотків – сила впливу інших факторів.

Також проаналізуємо, наскільки в комплексі впливає обсяг приросту заощаджень домогосподарств, їхніх доходів та витрат на темп приросту реального ВВП в Україні. Для цього буде побудована багатфакторна

регресійна модель. Побудована модель має вигляд:

$$y = -6,684 + 0,03464x_1 + 0,3428x_2 - 0,00406x_3, \quad (2.1)$$

Де x_1 – темп приросту сукупних доходів домогосподарств в Україні, % до попереднього року, x_2 – темп приросту сукупних витрат домогосподарств в Україні, % до попереднього року, x_3 – темп приросту щорічних заощаджень домогосподарств в Україні, % до попереднього року, y – темп зростання реального ВВП України, % до попереднього року.

Таким чином, зі збільшенням темпу приросту сукупних доходів домогосподарств в Україні темп зростання реального ВВП України збільшиться на 0,03464%. Зі збільшенням темпу приросту сукупних витрат домогосподарств в Україні темп зростання реального ВВП України збільшиться на 0,3428%. Зі збільшенням темпу приросту щорічних заощаджень домогосподарств в Україні темп зростання реального ВВП України знизиться на 0,00406%. В разі, якщо не буде відбуватися ні зростання, ні падіння показників, що характеризують дані фактори, темп зростання реального ВВП в Україні залишатиметься на рівні -6,684%, що свідчить про суттєве падіння.

Коефіцієнт детермінації моделі дорівнює 0,5256, що свідчить про те, що від даних факторів темп зростання реального ВВП України залежить на 52,56%. Решта – сила впливу інших факторів. Загалом, дана модель є оптимальною та адекватною, з огляду на доволі високе значення коефіцієнта детермінації моделі.

Здійснимо оцінку на адекватність рівняння регресії за допомогою теста Фішера:

$$F = \frac{R^2}{1 - R^2} \times \frac{n - m - 1}{m} = \frac{0,5256}{1 - 0,5256} \times \frac{15 - 3 - 1}{3} = 4,06 \quad (2.2)$$

Де R^2 – це коефіцієнт детермінації моделі, n – кількість факторів в моделі, m – кількість ступенів свободи.

В результаті виявлено, що фактичний показник для порівняння з табличним F-критерієм дорівнює 363. Табличне значення при ступенях свободи в кількості 3 та $n-m-1=15-3-1 = 11$, $F_{кр.}(3; 11) = 3,57$. Оскільки фактичне значення $F > F_{кр.}$, то коефіцієнт детермінації статистично значущий і рівняння регресії статистично надійне (тобто коефіцієнти рівняння регресії спільно значимі).

Також варто проаналізувати, як впливають показники сукупних доходів, витрат та заощаджень на показник ВВП на душу населення в Україні. За допомогою MS Excel було виведене рівняння регресії, яке має вигляд:

$$y = -1513,58 - 12395,09x_1 + 12421,32x_2 + 12400,52x_3 \quad (2.3)$$

де x_1 – сукупні доходи домогосподарств в Україні, млрд грн, x_2 – сукупні витрати домогосподарств в Україні, млрд грн, x_3 – сукупні заощадження домогосподарств в Україні, млрд грн, y – ВВП на душу населення в Україні, грн. Зі збільшенням сукупних доходів домогосподарств в Україні на 1 млрд грн, ВВП на душу населення знижується на 12395,09 грн на рік. Зі збільшенням сукупних витрат домогосподарств в Україні на 1 млрд грн, ВВП на душу населення збільшується на 12421,32 грн на рік. Зі збільшенням сукупних заощаджень домогосподарств в Україні на 1 млрд грн, ВВП на душу населення збільшується на 12400,52 грн. Коефіцієнт детермінації моделі дорівнює 0,99, що свідчить, що розмір ВВП на душу населення залежить від цих факторів на 99%, що є дуже високим показником та свідчить про надзвичайну залежність загального валового продукту населення в країні від доходів, витрат та заощаджень домогосподарств.

Далі проведемо оцінку на адекватність рівняння регресії за допомогою теста Фішера. Розрахунок наведено нижче:

$$F = \frac{R^2}{1 - R^2} \times \frac{n - m - 1}{m} = \frac{0,99}{1 - 0,99} \times \frac{15 - 3 - 1}{3} = 363 \quad (2.4)$$

В результаті виявлено, що фактичний показник для порівняння з табличним F-критерієм дорівнює 363. Табличне значення при ступенях

свободи в кількості 3 та $n-m-1=15-3-1 = 11$, $F_{кр.}(3; 11) = 3,57$. Оскільки фактичне значення $F > F_{кр.}$, то коефіцієнт детермінації статистично значущий і рівняння регресії статистично надійне (тобто коефіцієнти рівняння регресії спільно значимі).

Таким чином, нами було визначено, що суттєвий вплив депозитні заощадження здійснюють на економічне зростання України, спостерігається високий рівень впливу темпу приросту сукупних доходів домогосподарств в Україні, темпу приросту сукупних витрат домогосподарств в Україні та темпу приросту щорічних заощаджень домогосподарств на темп зростання реального ВВП України. Було доведено, що сукупні доходи домогосподарств в Україні, сукупні витрати домогосподарств та сукупні заощадження домогосподарств в Україні разом в комплексі здійснюють суттєвий вплив на ВВП на душу населення в Україні.

3. НАПРЯМИ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ УКРАЇНИ

3.1. Проблеми депозитної політики банків України

На нашу думку, основною проблемою в депозитній політиці для вітчизняних найбільших банків є відсутність адекватних джерел вкладення депозитних коштів клієнтів для отримання вищої дохідності та генерування прибутку. Банківська система України дуже повільно нарощує темпи зростання кредитування, що теоретично є основним джерелом спрямування депозитних коштів населення та бізнесу. Проте, в сьогоdnішніх реаліях, банки все частіше виступають посередниками між Міністерством фінансів України, яке випускає ОВДП для подальшої купівлі банками, і населенням, яке вкладає кошти на депозити, що є більш звичним способом інвестування для більшості громадян. Таким чином, виходить, що через банки Мінфін виконує план по наповненню бюджету за рахунок позикових коштів, а саме – заощаджень населення, а банки отримують своерідну комісію за свої послуги, отримуючи різницю між відсотковими ставками депозитів для населення та бізнесу, та відсотковими ставками за гривневими та валютними ОВДП.

Особливо посилилася ця тенденція під час повномасштабної війни, оскільки Нацбанком була здійснена заборона на виведення капіталу за кордон, внаслідок цього банкам залишилося менше варіантів інвестувати кошти депозитних ресурсів.

Узагальнюючи проведені дослідження, практику діяльності банків, думки вчених, можемо визначити основні проблеми ринку депозитних операцій України.

Так, Я. В. Колеснік та І. С. Землякова визначають наступні: відсутність загальної узгодженої політики монетарного, фінансового та фіскального секторів економіки; низький рівень приросту ВВП, що не досягнув кризового

рівня; падіння рівня життя населення та скорочення обсягів виручки від реалізації підприємств реального сектору економіки; високі інфляційні очікування суб'єктів господарювання; неефективність управління фінансовими ресурсами на рівні депозитних корпорацій, як то спрямованість надлишкових ресурсів у державні цінні папери, скорочення кількості довгострокових кредитних операцій, їхня зависока вартість та інші [19, с. 152].

Ю. П. Макаренко, В. В. Хацько до проблем залучення коштів від клієнтів на депозитні рахунки відносять: низькі відсоткові ставки при вкладенні коштів на депозит до запитання та вклади в іноземній валюті, агресивна політика багатьох банків щодо підключення накопичувальних послуг типу «скарбничка», пролонгації депозитних договорів і наявність певних труднощів із поверненням суми вкладу навіть після закінчення строку договору, суворі умови і штрафи у разі дострокового розірвання депозитного договору [24, с. 41].

Крім того, посилююся проблеми депозитної політики більшості банків внаслідок того, що в українській банківській системі стабільно зберігається високий рівень проблемних активів, простроченої кредитної заборгованості клієнтів та бізнесу. В умовах війни нові кредити, особливо на інвестиційні проекти, українські банки майже не видають. Цей тренд сформувався в попередні роки, але повномасштабна війна посилила його. «На теперішній час працюють переважно кредитні програми під урядові гарантії та короткострокові споживчі кредити фізичних осіб» [42], – розповідає фінансовий аналітик Анатолій Дробязко.

Як відзначає фінансовий аналітик Олена Домуз, значне погіршення якості кредитів відбулося саме в III кварталі 2022 року. Непрацюючі активи банків за дев'ять місяців зросли в корпоративному секторі кредитування на майже 30 млрд грн. Станом на жовтень їх питома вага становила 37,54%, тоді як на початок року – 36,10% від усіх виданих кредитів [42].

Зі згаданими експертами погоджується й фінансовий експерт Данііл Монін: «Війна у 2022 році лише посилила тенденції останніх років.

Кредитування реального сектора майже не працювало, крім державної програми «5-7-9», яку фінансує держбюджет» [42].

Варто зазначити, що банки постійно стикаються із жорсткою конкуренцією на ринку грошових ресурсів під час залучення депозитів. Виграють у цій боротьбі ті, які пропонують клієнтам найбільш зручні і вигідні депозитні продукти. Тому важливу роль у мотивації клієнтів до вкладення грошових коштів відіграє рівень відсоткової ставки за конкретним видом депозиту.

Можна також відзначити суттєву нерівномірність депозитних вкладень населення та бізнесу за регіонами України. В табл. А.1 (див. Додаток А) можна побачити, що суми депозитних вкладів за регіоном м. Київ та Київська обл. перевищує 49% всіх депозитів банківської системи України, що створює суттєву залежність спроможності формувати ресурси банку від одного регіону. Більшість регіонів за цим показником мають лише 2% у загальній структурі депозитних коштів.

Для досліджуваних нами банків можна відзначити такі проблеми:

- Приватні банки схильні до високих кредитних ризиків, спрямовуючи депозитні ресурси на спрямування цих ресурсів на високоризиковане кредитування;
- Державні банки не схильні до високих ризиків, депозитні ставки в цілому є нижчими, ніж в приватних банках;
- Державні банки мають кращий рівень ліквідності, аніж приватні. Державні банки, в цілому, спрямовують свої ресурси в державні цінні папери та кредитують населення та бізнес, проте спостерігаються відносно несуттєві суми кредитів порівняно з депозитами. Приватні банки намагаються отримати вищі відсотки за кредитами, проте, часто ці суми не забезпечуються депозитними ресурсами, що залучаються банками;
- Через вищий рівень надійності державних банків, населення більше коштів довіряє саме цій групі банків, незважаючи на те, що найчастіше ставки за депозитами в цих банках є нижчими, ніж в приватних банках.

Таким чином, в цьому полягають основні проблеми та переваги депозитних політик банків за різними групами за типом власності. Виходячи з цього, варто сформулювати рекомендації для підвищення ефективності депозитної політики системно важливих банків України в умовах війни.

3.2. Рекомендації щодо підвищення ефективності депозитної політики банків України в умовах воєнного стану

На нашу думку, одним із заходів підвищення ефективності депозитної політики системно важливих банків України в умовах війни є поступове підвищення інвестиційного ризику разом з підвищенням очікуваної доходності інвестицій вкладень депозитних ресурсів.

Це можна забезпечити шляхом диверсифікації використання депозитних ресурсів населення та бізнесу, інвестуючи їхню частину в цінні папери іноземних фондових ринків та, зокрема, фондових індексів (наприклад, Dow-Jones, S&P-500, NASDAQ).

Вкладення саме в ці фондові індекси є найменш ризикованим варіантом з-поміж інших варіантів купівлі акцій іноземних компаній. В середньому, ці індекси зростають за рік на 10-13%, що дозволить отримати суттєву доходність в іноземній валюті (рис. 3.1).

Зважаючи на те, що за валютними депозитами в Україні пропонуються дуже низькі ставки (на рівні 1-2% річних), то доцільним буде підвищення відсоткової ставки до 3-4% задля того, щоб підвищити попит з боку економічних агентів та збільшити ресурсну базу банку.

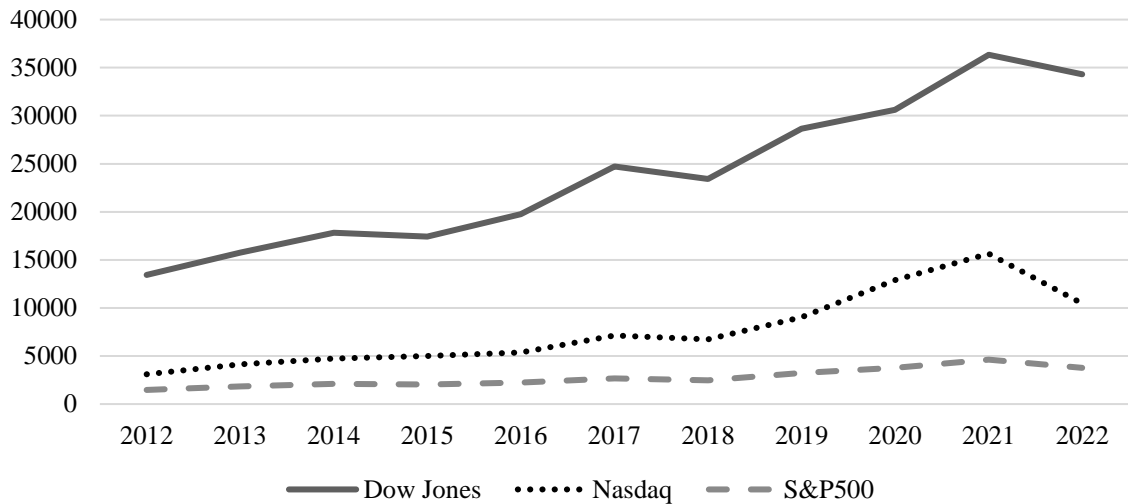

Рис. 3.1 – Динаміка котирувань основних індексів фондових бірж США протягом 2012-2022 рр., дол США на кінець року

Джерело: складено автором за даними котирувань фондових індексів

Середня річна дохідність в доларах США протягом 2012-2022 рр. за індексом Dow Jones склала 10,37%, за індексом Nasdaq – 15,31%, за індексом S&P500 – 10,95%. Відповідно, протягом більшості років вигідним буде здійснювати вкладення в дані активи, які мають невисокий рівень ризику, оскільки максимальна ставка в доларах США за депозитами, які пропонують банки України, становить 4% річних. Такий захід також може в перспективі знизити проблеми з надлишковою валютною ліквідністю, оскільки кредити в іноземній валюті в Україні майже неможливо надати, лише експортно-імпортним підприємствам, на споживчі потреби фізичним особам надання банківського кредиту не є можливим.

Якщо за рік банк отримає номінальну дохідність вкладень депозитних ресурсів, які надійшли від клієнтів, на рівні 10%, то доведеться сплатити податок на прибуток в розмірі 18%, і чиста відсоткова ставка при цьому складе 8,2%. Якщо сплачувати за валютними депозитами 4% річних, то можна отримати чистий прибуток в розмірі 4,4% річних в доларі США, що є досить перспективним варіантом валютних вкладень, тим більше, що використання валюти банками є досить обмеженим внаслідок заборони НБУ видачі кредитів в іноземній валюті фізичним особам, а дозвіл існує лише для підприємств, які

займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Вкладення в валютні ОВДП приносить банкам до 3,5% річних номінальної дохідності, при цьому вони в середньому сплачують 1,5% річних вкладникам.

Таким чином, виходить, що максимум, на який можуть розраховувати банки в такій ситуації – це отримання дохідності в розмірі 2% в доларі США від суми вкладених коштів в ОВДП. Натомість, вкладаючи частину коштів валютного депозитного портфелю в іноземний фондовий ринок з низьким ступенем ризику, можна отримати вдвічі вищу очікувану прибутковість. До того ж, це підвищить ефективність управління валютними депозитними ресурсами клієнтів, оскільки виникають проблеми з інвестуванням валютних ресурсів в нарощення обсягів видачі кредитів.

Якщо порівнювати дохідність в гривні, то виходить, що банки в середньому заробляють на цьому дещо більше, але й вищими є ризики внаслідок можливої девальвації гривні. Середня дохідність гривневих ОВДП для банків становить приблизно 15% в 2022 р., в той час як середні ставки за депозитами ледь перевищили 10% в цьому році. Виходить, що на гривневих депозитно-інвестиційних операціях банки заробляють в середньому 5%, проте ризики купівлі гривневих ОВДП для банків є дуже високими внаслідок збільшення темпів інфляції та девальвації гривні.

Розрахуємо також економічну ефективність від інвестування валютних депозитних вкладень клієнтів у індекси фондових бірж. При цьому, для приваблення клієнтів, слід підвищити ставку за депозитами до 5%. При залученні 100 млн дол США та інвестуванні їх у індекси фондових бірж (Dow-Jones, S&P-500, NASDAQ), чистий прибуток банку (за вирахуванням 18% податку на прибуток) буде таким:

$$\text{Прибуток} = (100000000 \times 0,1 - 100000000 \times 0,05) \times 0,82 = 4,1 \text{ млн дол США} \quad (3.1)$$

Таким чином, отримавши дохідність вкладень у фондові індекси на рівні 10%, можна отримати 4,1 млн дол чистого прибутку (майже 150 млн грн за офіційним курсом НБУ). Це суттєво зможе підвищити прибутковість та

знизити ризики неповернення коштів кредиторами при спрямуванні даних коштів на кредитування.

Такий захід буде доречним для використання державним банкам, оскільки вони мають більше фінансових ресурсів для спрямування у фондові індекси. Також приватним банкам буде доречно використати цей спосіб диверсифікації своєї діяльності, не надаючи надто великі суми фізичним та юридичним особам, ризикуючи неповерненням коштів.

Основні напрями поліпшення ефективності депозитної політики банків, що передбачають запровадження та розширення інноваційних банківських послуг, на наш погляд, ґрунтовно характеризують К. Л. Ларіонова, Т. В. Донченко:

а) відновлення довіри вкладників до банків: посилення захисту депозитних коштів фізичних та юридичних осіб, через удосконалення та посилення жорсткості у питаннях законодавчого та нормативноправового регулювання; вдосконалення правового регулювання захисту депозитних коштів фізичних, а також юридичних осіб; формування бездоганної ділової репутації банку; забезпечення фінансової стійкості та надійності банку; систематичний моніторинг потреб, інтересів і запитів вкладників – юридичних та фізичних осіб; підвищення рівня сервісу обслуговування клієнтів, надання найзручніших форм депозитного обслуговування;

б) модернізація депозитної політики на засадах сучасних запитів: постійний аналіз ринку депозитних ресурсів та адаптації до умов його функціонування; формування банками адекватних сучасним тенденціям розвитку банківського сектору процентних ставок за депозитними залученнями, утримання коштів клієнтів на депозитних рахунках при співрозмірних витратах на залучення грошових ресурсів та їх подальшого інвестування в реальну економіку; підвищення комунікабельності та кваліфікованості банківських працівників; оптимізація спектру депозитних послуг шляхом широкого використання інноваційних інструментів залучення вкладів (мультивалютних, індексованих, гібридних, умовних, спеціальних

накопичувальних та структурованих); поєднання традиційного обслуговування клієнтів з сучасними інноваційними системами та продуктами; врахування інтересів певного сегмента споживачів, на який орієнтується банківська установа;

в) підвищення зацікавленості у розміщенні коштів на вкладних рахунках: комплексне обслуговування клієнтів шляхом надання додаткових видів послуг за вкладами; втілення у систему відкриття та обслуговування депозитних рахунків принципів простоти, надійності, доступності та лояльності; застосування банками фінансових та нефінансових методів маркетингової політики для підвищення мотивації клієнтів – фізичних і юридичних осіб у розміщенні своїх заощаджень на депозитні рахунки банку; зміна підходу до якості обслуговування клієнтів через запровадження та оновлення сучасних нових інформаційних технологій у банківській сфері, а також підвищення кваліфікації працівників банку [22, с. 162].

Ефективність роботи банку щодо залучення додаткових грошових коштів та забезпечення його конкурентоспроможності на ринку банківських послуг багато в чому залежать від впровадження нових депозитних продуктів. Зміцнення капітальної бази та забезпечення ефективної депозитної політики вітчизняних банків, інтеграція банківської системи України у світовий фінансовий простір значною мірою залежить від зростання обсягів капіталу. Достатній його рівень дає змогу банку зберегти платоспроможність і вплинути на рівень надійності банківської установи [27, с. 280].

На нашу думку, суттєво допомогти банкам більш вдало організувати власну депозитну політику та збільшити депозитний портфель може допомогти використання можливості залучати депозити клієнтів у іноземній валюті, відкриваючи вклад у додатку банку, з розміщенням на 3-місячний депозит. Це дозволить суттєво покращити банківську ліквідність основних великих банків України, оскільки вивільниться велика кількість гривневих ресурсів, які можна спрямовувати на кредитування реальної економіки країни,

або ж на купівлю облігацій за державними цінними паперами, які в 2023 р. поступово будуть демонструвати збільшення ставки дохідності.

На сьогодні багато українських банків скористалися дозволом НБУ організувати для клієнтів можливість купувати іноземну валюту при одночасному її розміщенні на депозит на 3 місяці або більше. Нова послуга швидко набула популярності серед банківських клієнтів. За офіційними даними, щоденно українці купують приблизно 6–10 млн дол із подальшим розміщенням на депозит терміном від 3-х місяців [21].

Причина зрозуміла – банки продають валюту за вигіднішим курсом, ніж обмінники. При цьому іноземну валюту можна придбати практично без обмежень. Офіційно такі обмеження існують: банк продасть долари або євро лише на суму в еквіваленті до 100 тис. грн. Але це правило стосується не однієї особи, а одного банку. Тобто покупець, який бажає придбати валюту понад встановленого ліміту, може відкрити декілька депозитів в банках, які продають під них долар або євро.

Більшість фінустанов вже надають таку послугу. Зараз валюту для розміщення на депозити продає вже 32 банки. Але лише в 11 із них зробити це можна онлайн або через додаток. Зокрема, таку функцію запустили у Приватбанку, Monobank, Райффайзені, ПУМБі, izibank, банку Сенс (Альфа-Банку), Південному, Neobank, А-Банку, Акордбанку, Прокредит Банку. Щодо інших фінустанов, то з ними доведеться вести справи безпосередньо у відділеннях [21].

Недоліки чинних програм для переведення гривні у валюту полягають у тому, що банки (особливо великі) встановлюють практично нульову прибутковість за депозитами (0,01–0,1% річних). Крім цього, деякі банки (їх небагато) стягують комісію за обмін у розмірі 0,5–1%. У результаті вкладник не тільки нічого не заробляє, а й інколи отримує негативну прибутковість [21].

Водночас обмінний курс за такими вкладами наближений до офіційного та становить близько 37,3–37,6 грн/долар. Отже, валюту можна купити на 2,5–3 грн дешевше, ніж на готівковому ринку. Також варто відзначити, що три

місяці – не надто великий строк для «заморожування» грошей у банку. Після цього вкладник отримає доступ до своїх коштів і зможе розпоряджатися ними на власний розсуд. Наприклад, зняти чи перевести назад у гривню. Також валюту можна буде знову розмістити на іншому депозиті з вигіднішими умовами [11].

Можна відзначити, що населення охоче відреагувало на можливість купувати валюту в режимі онлайн з розміщенням на депозит на 3 місяці. Дана послуга була доступна з 21 липня 2022 р., і, за даними НБУ, протягом серпня-листопада 2022 р. суттєво зросла сума депозитів у іноземній валюті терміном до 1 року (на 34,76% у листопаді порівняно з серпнем).

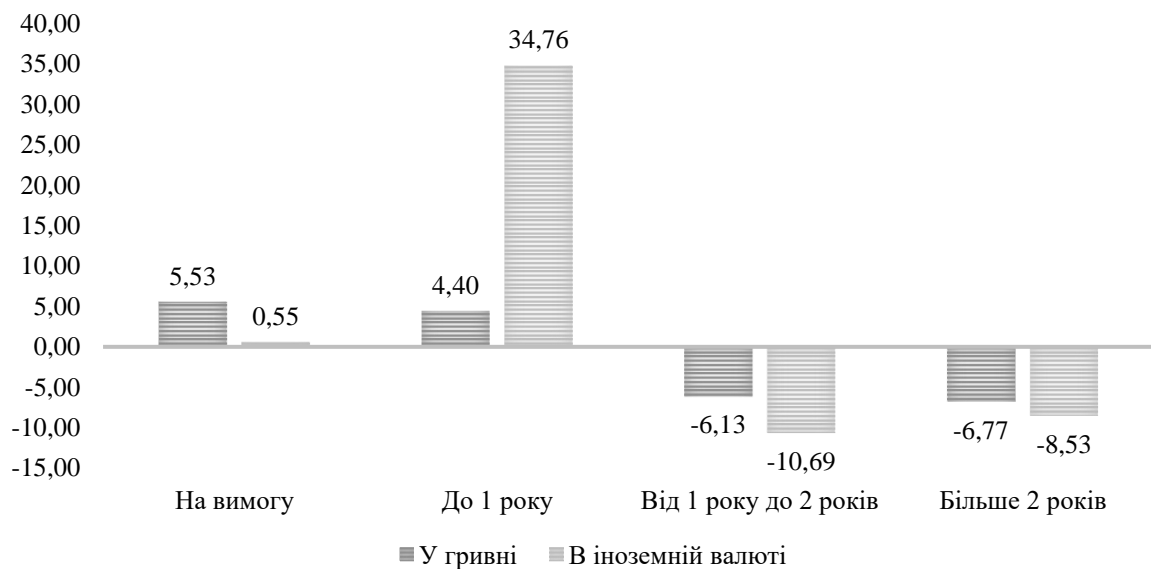

Рис. 3.2 – Темп приросту суми депозитів населення за терміном та валютою в листопаді 2022 р., % до серпня 2022 р.

Джерело: розраховано автором на основі [40]

Таким чином, зростання суми депозитів саме до 1 року в іноземній валюті свідчить про суттєвий попит на купівлю безготівкової валюти, оскільки більшість населення використовує іноземну валюту як засіб заощадження та збереження від більш суттєвої інфляції, яка притаманна для гривні.

Саме тому доречним є всім системно важливим банкам України, для залучення більшої кількості депозитних ресурсів клієнтів (перш за все – гривневих), пропонувати скористатися відкриттям депозитного вкладу саме в

онлайн-додатку, оскільки це суттєво знижує час на відкриття депозиту, зменшується необхідність відвідувати відділення для відкриття вкладу. Крім того, навіть дохідність 0,01% не знижує перспективи даної послуги, оскільки клієнти керуються не номінальною дохідністю, а можливістю купити іноземну валюту вигідніше до 10%, порівняно з курсом в обмінниках. Крім того, важливим є забезпечення можливості замовлення готівкової валюти в касах банків теж в додатку, а не безпосередньо у відділенні.

На сьогодні такою функцією володіє лише додаток АТ КБ «Приватбанк» («Приват24»), а для того, щоб забрати готівкову валюту в інших банках, слід додатково приходити до відділення і замовляти валюту. Впровадження даної функції у великих банках дозволить збільшити клієнтську базу, а також гривневу ліквідність, оскільки фактично 3 місяці після розміщення коштів клієнтом на депозит, банк буде мати можливість розпоряджатися ними та надавати кредити, купувати ОВДП, або ж здійснювати поточні операції. Під карткові, комерційні курси, за якими здійснюються операції з розміщення валюти на депозит, у банків завжди є можливість купити валюту в НБУ (офіційний курс складає 36,56 грн за дол США). Якщо розглянути ситуацію на прикладі системно важливих банків України, середній курс продажу долара США з подальшим розміщенням на депозит на 3 місяці складає 37,45 грн за долар.

Якщо банк купує валюту в НБУ для подальшої її видачі клієнту у вигляді готівки, то курсова різниця складає 0,89 грн на 1 доларі США. Якщо при цьому банк розмістить гривневі активи, за які купив клієнт валюту на депозит, в ОВДП, які випускає Міністерство фінансів України з середньою ставкою 16% річних на строк до трьох місяців, то можна отримати також додаткову прибутковість. Якщо банк продасть валюти на депозит сумою 100 млн дол США з подальшою купівлею короткострокових ОВДП, то матиме змогу отримати таку прибутковість за 3 місяці:

$$\text{Прибуток} = 100000000 \times \left(0,89 + 37,45 \times \frac{0,16}{4} \right) \times 0,82 = 195,81 \text{ млн грн} \quad (3.2)$$

Фактично, реальна прибутковість такої операції складатиме 5,23% за 3 місяці, або ж 20,92% річних, що може суттєво покращити фінансове становище банків, при чому без суттєвих ризиків, якщо вони вдало зможуть використати даний інструмент, запропонують клієнтам можливість зручно відкривати вклади в онлайн-додатках, а також замовляти валюту у відділеннях заздалегідь.

Ще одним перспективним напрямком збільшення зацікавленості клієнтів у депозитних вкладеннях може бути пропозиція брати безвідсоткові кредити протягом 1-2 місяців за умови депозитного вкладення на 6 або більше місяців. Фактично це послуга взяття кредиту під заставу депозиту, для банку це не нестиме додаткових ризиків, оскільки у випадку неповернення кредиту, банк зможе стягнути ці кошти з депозитного рахунку клієнта. У випадку взяття такого кредиту, для позичальника буде вигідним користування такою послугою, оскільки на депозитні кошти будуть нараховуватися відсотки, а кредитними коштами клієнт зможе користуватися протягом кількох місяців без відсотків. При цьому, в такому випадку в банках будуть брати такі кредити, швидше за все, лише надійні позичальники, оскільки при несплаті кредитних коштів вони втратять свої доходи від розміщення на депозит.

В даному випадку, клієнти в перспективі збільшуватимуть власні депозитні заощадження в банках, які запровадили цю послугу, але банки не отримуватимуть додаткового доходу від кредитних послуг. Якщо банки залучать депозитів від клієнтів на суму 100 млн грн, то приблизно 30% клієнтів скористаються послугою безвідсоткового кредиту протягом перших кількох місяців на суму, яка не перевищує депозитного вкладу. Якщо брати альтернативною ставку 16% (ставка за вкладеннями в ОВДП), то отримаємо таку суму втрат на 100 млн грн за 2 місяці користування пільговим кредитом:

$$\text{Альтернативні втрати} = 100000000 * 0,3 * \frac{0,16}{6} = 800000 \text{ грн} \quad (3.3)$$

Отже, зі 100 млн грн за даних умов буде втрачатися дохід 800 тис. грн, тобто, 0,8%. Це невеликий рівень втрат, оскільки при цьому буде

збільшуватися депозитна база банку, а умови передбачатимуть розміщення депозиту більше ніж на 6 місяців.

В такому разі економічна ефективність запропонованих заходів складе таку суму:

$$\text{Ефект} = 4,1 \times 36,5686 + 195,81 - 0,8 \times 36,5686 = 316,48 \text{ млн грн (4.4)}$$

Отже, кожен з банків матиме змогу отримати додатковий прибуток в сумі приблизно 316,48 млн грн за умови залучення 100 млн дол США депозитів від клієнтів та розміщення їх в інвестиційні інструменти фондового ринку США, а також залучення 100 млн дол США коштів клієнтів та спрямування 30% суми на кредитування під заставу депозитів.

Таким чином, запропоновані нами заходи матимуть свою ефективність у збільшенні дохідності банків та підвищенні рівня привабливості для клієнтів, які бажають розмістити депозити. Ці заходи передбачатимуть такі дії менеджменту банків:

- впровадження інвестування валютних депозитних коштів клієнтів у надійні фінансові інструменти – індекси фондових бірж США;
- забезпечення клієнтам можливості купувати іноземну валюту з розміщенням на депозит від 3-х місяців, при цьому, здійснювати інвестування гривневих активів у державні фінансові інструменти (ОВДП);
- впровадження послуги взяття кредитних позик без відсотків на строк до 2-х місяців за умови розміщення на депозит коштів клієнтів на суму, яка не перевищує суму, на яку був відкритий депозитний вклад.

Ці заходи дозволять знизити надмірну ліквідність, особливо в іноземній валюті, яка спостерігається по всій банківській системі України. Крім того, варто спрямовувати додаткові кошти на маркетингове позиціонування власних депозитних продуктів, щоб якомога більше клієнтів дізналися про нові депозитні послуги, що пропонуються банками.